

“Denge”li Bilimsel (!) İktisadın Sefaleti

veya

“Kutsal İdeoloji”nin Eleştirisi

H. GÜRAK

www.hasmendi.net

hasmendi@gmail.com

Şubat-2007

Özet

Akademik ders kitaplarında, iktisat biliminin belkemiği olan "değer-fiyat" kuramı ile önem sıralamasında hemen ardından gelen "büyüme" ve "küresel (uluslar arası) ticaret ve gelir dağılımı (paylaşımı) kuramlarında yaygın ve hâkim olan görüş Neoklasik doktrinin denge kuramlarıdır. Çok eleştirilmelerine rağmen, şimdiye kadar ne fiyat ne büyüme ne küresel ticaret ne de gelir dağılımı kuramlarına yaygın kabul gören alternatifler oluşturulamamıştır. Bu durum elbette iktisat bilimiyle uğraşanların büyük bir eksikliği, hatta ayıbı, olduğu kadar geleneksel denge kuramlarının "**pozitif bilimsel**" olduğu izlenimi veren kesin sonuçlarla ölçülebilir olma özelliklerinden de kaynaklanmaktadır. Neoklasik iktisat başka hiçbir sosyal bilim dalında olmadığı kadar gelişmiş matematiksel ve ekonometrik modelleri ile ilk bakışta okuyucuyu etkileyici ve diğer sosyal bilimcileri kışkırtıcı niteliklere sahiptir. İlişkiler mekanik, denge sanal, varsayımlar ütöpik, sonuçlar tesadüfi olmasına, gerçek ekonomik ilişkileri anlama ve açıklamada çok az başarılı olabilmesine karşın, Neoklasik ideolojinin savunucuları tarafından çok başarılı bir biçimde adeta "kutsal" bir doktrin haline getirilmiştir. Doktrin, sadece Neoklasik ideolojik çerçeve içinde yapılan eleştirilere hoşgörü ile bakabilmektedir.

Bu çalışmada Neoklasik temel ve "bilimsel" (!) dengeli iktisadi kuramların kısır ve ütöpik yönlerine bir kez daha dikkat çekilecek, bu kuramların içerdiği ciddi yanlışlar bir kez daha tartışılacaktır.

Ancak, Neoklasik kuramlara haksızlık yapmamak için bir açıklama yapmak yararlı olacaktır. Gerçek olgu ve olayları açıklamada pek yararı olmayan geleneksel denge kuramlarının tamamen yararsız olduklarını ileri sürmek ciddi bir hata olur. Aksine onlardan ciddi bir biçimde "bilimsel" olarak yararlanmak mümkündür. Yapılması gereken şey, Neoklasik kuramların bize aslında "neyi" açıklayabildiğini iyi tespit etmektir. "Pozitif bilim" olduğu ileri sürülen Neoklasik doktrinlerin aslında "**normatif**", yani "olması gereken", konularla ilgili oldukları gerçeği kabul edildiğinde çok önemli ve büyük adımlar atılmış olacaktır.

Ekim-2006

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
Amaç	2
Pozitif bilim - pozitif iktisat ve "mutlak doğru"	3
Pozitif doğa bilimleri ve "mutlak doğrular"	3
Sosyal bilimlerde "mutlak doğrular"	4
Pozitif iktisat- normatif iktisat kavramları.....	5
Bilimsel (!) pozitif iktisadın bazı temel çelişkileri	6
Pozitif değil, "normatif" iktisat	8
Varsayımlar "ütöpik" mi olmalı?	10
Friedman ve varsayımlar	11
Homoeconomicus - Gerçek İnsan	12
Kutsal İdeoloji ve Newton Mekanikliği.....	14
Temel bilimsel (!) kuramların eleştirisi	15
1- Fiyat	17
Bilimsel (!) fiyat kuramının özellikleri	18
Tam rekabet modelinde fiyat.....	21
Tekel ve oligopol fiyatı.....	24
Azalan verimler yasası ve fiyat.....	27
Zihinsel emek - fiyat ilişkisi	27
Hizmet sektörü ve fiyat	28
2- Büyüme	28
Neoklasik büyüme kuramının temel özellikleri	29
3- Uluslararası (küresel) ticaret	38
Küresel (uluslar arası) ticaret neden yapılır?.....	43
Küresel ticaretin temel belirleyicileri	43
Küresel ticaret, ücretler ve fiyatları eşitler mi?.....	44
4-Gelir dağılımı	45
Bazı eleştiriler	47
Neoklasik denge ve Keynes'in dengesi	51
Geleneksel denge kuramı	51
Keynes'in denge kuramı.....	52
Neoklasik kuramların kerameti nedir?	53
Neoklasik kuramlar tamamen yararsız mı?.....	56
Bazı yorumsuz görüşler	56
Sonsözler.....	65
Hava taşımacılığında devrim...!	68
"Varsayalım" dedik.....	68
KAYNAKLAR.....	71

Aynı konuda ama birbirine tamamen zıt iki görüşe Nobel Ödülü'nün verildiği tek bilim dalı iktisattır.

Giriş

18. ve 19. Yüzyıllarda varlığını iyice hissettirmeye başlayan ve öncülüğünü Fransa, İngiltere gibi ülkelerin yaptığı iktisat bilimi, Türkiye'nin epey geç tanıştığı sosyal bilim alanlarından biridir. İngiltere, Fransa gibi ülkelerde teknolojik yenilikler ve beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik değişimler sonucu, tüm bilim alanlarında olduğu gibi, iktisadi ilişkilerle ilgili olarak yeni düşünceler ortaya çıkıyor, tartışılıyor ve geliştiriliyordu. Örneğin artı-değerin sadece tarımda yaratılabileceğini, imalat sanayinin artı-değer yaratmadığını veya ulusların zenginliğinin altın miktarına bağlı olduğunu ileri süren iktisadi doktrinler, yerlerini sanayi malları üretimine dayalı, değer olgusunu öne çıkaran yeni doktrinlere bırakmak zorunda kalıyorlardı. Dolayısıyla Batı Avrupa'da sanayi devrimi ile ivme kazanan toplumsal değişim, doğal olarak iktisadi yaşama da yansıyor, gelişen teknoloji, üretim ve ticaretle eşzamanlı olarak iktisadi düşüncelerde de gelişmeler oluyor, yeni toplum düzenini daha iyi anlama ve açıklayabilme gayretleri artıyordu.

Sanayi devrimi ile başlayan Batı Avrupa kaynaklı ekonomik kuramlarının egemenliği çağımıza kadar sürmüş ve hâla sürmeye devam etmektedir. Tüm dünya ülkelerinin üniversitelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de günümüzde en yaygın şekilde kabul gören ve öğretilen iktisadi görüşler, temeli Anglo-Sakson iktisadi düşünce geleneğine dayanan Neoklasik ideolojinin¹ kuramlarıdır. Gerçi Keynes'in makro ekonomi alanındaki görüşleri ekonomi ders kitaplarında hâla oldukça saygın bir konuma sahiptir. Ancak unutmamak gerekir ki Keynes de bir "denge" durumu savunucusudur ve hiçbir zaman Neoklasik dengeli kuramları reddetmemiştir.

Bilindiği gibi, Neoklasik ideolojinin temelleri bir zamanlar "siyasal iktisat" diye bilinen iktisadi öğretiyi "bilimselleştirme" çabaları ile 1870'li yıllarda atılmıştır.

¹ İdeoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, **estetik düşünceler** bütünü: Türk Dil Kurumu (http-1).

Bilimsel iktisat (!) kendine "**evrensel**" geçerli yasaları olan "doğa bilimleri"ni örnek alıp, benzer biçimde bir bilimsel altyapı ve yöntem oluşturmaya çalışmıştır. Doğa bilimlerinin yasaları her mekanda ve zamanda, aynı koşullar altında, aynı sonuçların alınmasını gerektiren "**evrensel**" geçerli yasalardır. Örneğin, aynı koşullar altında yerçekimi yasası her yerde ve her zaman geçerli olan bir yasadır. Benzer şekilde, belli koşullarda su 100 derecede kaynar. "Evrensel" geçerliliği olduğu ileri sürülen Neoklasik ideolojinin yasaları ise, bırakın evrensel geçerli olmayı, küresel, hatta bölgesel olarak bile geçerli yasalar değildirler. Evrensellik iddiası başlı başına ideolojinin "anlamsızlığın tescili" için yeterlidir. Buna ilaveten , bilimsel (!) kuramların çeşitli bölgelerdeki ülke ekonomilerinin sorunlarını gerçekçi bir şekilde algılamada, açıklamada ve çözüm bulmada çok yetersiz kaldıkları da herkesin bildiği bir gerçektir. Varsayımların önemli bir kısmı gerçekleri yansıtmaktan çok uzak, gerçek dışı ve sadece akademik ortamlarda geçerli yasalardır. Bilimsel (!) incelenen olaylar ve ilişkiler genellikle mekanik ve ütopiktir.

Amaç

Bu çalışmanın amaçlarından biri "**evrensel geçerli yasaları olan pozitif bir bilim**" olduğu ileri sürülen Neoklasik "denge" kuramlarının, örnek aldıkları doğa bilimlerinde olduğu gibi gerçekten pozitif bilim mi, veya olması gerekeni inceleyen "normatif" bilim mi olduğu, yoksa genellikle "ütopik" bir ekonomiyi ve ilişkileri mi, incelediğini tartışmak olacaktır. Yanıtı aranan temel soru şudur; geleneksel "denge" kuramları ve sunulan çeşitli modeller, gerçek ekonomik ilişkileri mi inceler, yoksa Nobel ekonomik ödülü sahibi Ronald Coase'ın da işaret ettiği gibi, sadece **kara-tahta iktisadi**² mıdır?

Bu amaca ulaşmak için öncelikle "**pozitif bilim**", "**pozitif iktisat**" ve "**mutlak doğru**" kavramlarını ne anlama geldiklerine bir açıklık getirilecek, ardından da "**varsayımların gerçekçiliği**" olgusu tartışılacaktır. Daha sonra iktisat biliminin temel taşı olan "fiyat" kuramından başlayarak sırasıyla "büyüme", "uluslar arası ticaret" ve "gelir dağılımı (paylaşımı)" kuramları Neoklasik dengeli ideolojik yapısı içerisinde ayrı ayrı eleştirel bir bakış açısıyla inceleneceklerdir. Son olarak da bazı tanınmış/saygın iktisatçıların "bilimsel pozitif ideoloji" hakkındaki görüşleri yorumsuz olarak aktarılacaktır.

² Blackboard economics

Çalışmanın bulgularını şöyle özetlemek mümkündür: Gerçek olgu ve olayları açıklamada pek yararı olmayan Neoklasik doktrinlerin tamamen yararsız oldukları söylenemez. Aksine onlardan ciddi bir şekilde "bilimsel" olarak yararlanmak mümkündür. Yapılması gereken tek şey, Neoklasik ideolojinin kuramlarının aslında "pozitif" iktisat olmadıkları, aslında "**normatif**", yani "olması gereken" hayali iktisadi gerçeklerle ilgili olduklarını kabul etmektir. Bu gerçeğin kabulü Neoklasik ideolojinin varlık nedeninin yitirdiği anlamına gelmez, ama doğru yolda atılmış bir adım olur. Rekabetçi bir ortamda "tam bilgiye" ulaşabilmek, her zaman piyasaya üretici olarak girebilmek gibi varsayımların gerçek ekonomik ilişkileri yansıtmadıkları, ama "olması gereken" koşulları yansıttığının kabul edilmesi, iktisat biliminde geleneksel görüşlerin kökten değişmesini gerekli kılacaktır. Ama sonucunda daha gerçekçi bir iktisadi düşüncenin oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

Pozitif bilim – pozitif iktisat ve "mutlak doğru"

İçinde yaşadığımız ve gözlemleyebildiğimiz doğal çevre içindeki bütün olgular ve olayların nedenleri ve sonuçları, insanların binlerce, hatta on-binlerce yıldır merak edip, araştırdıkları konulardır. Çevresini daha iyi tanımak ve kontrol edebilmek isteyen insan beyni sürekli sorular sorar ve cevaplar arar. İnsanoğlunun öğrenme merakı tükenmediği sürece de hep çevresini daha iyi tanıma ve kontrol etme çabaları devam edecektir. İster doğa bilimlerinde ister sosyal bilimlerde olsun, bilim insanların temel amacı henüz açıklığa kavuşturulamamış olgu ve olayları "en doğru" biçimde betimlemek, açıklamak, mümkünse kontrol etmek ve gelecekle ilgili öngöründe bulunabilmektir. Bu bağlamda bir sorunun yanıtı çok önemlidir; acaba değişmez "**mutlak doğrular veya gerçekler**" var mıdır? Varsa, insanlar bu mutlak doğruları bulabilirler mi?

Bilimin incelediği konuları iki ana kategoriye ayırabiliriz:

1. Doğa (fen) bilimleri (astronomi, jeoloji, biyoloji, vb.)
2. Sosyal bilimler (ekonomi, sosyoloji, psikoloji, vb.)

Pozitif doğa bilimleri ve "mutlak doğrular"

Fizik, astronomi, jeoloji, biyoloji gibi doğa bilimleri "pozitif bilim" olarak tanımlanırlar ve bu alanlarda objektif (yansız) gözlem ve ölçüm yapabilme, tanımlama, sınıflandırma ve açıklama esastır ve mümkündür. Diğer bir deyişle, insanların duygularından, davranışlarından veya beklentilerinden etkilenmeyen,

yani sübjektif beşeri düşüncelerden tamamen bağımsız olan, doğa yasalarına göre olan oluşan ve gelişen olaylar ve olgular pozitif bilim olarak bilinirler. Örneğin, mevsimler beşeri arzular ve duygulardan tamamen bağımsız olarak değişir, güneş enerji üretir, dünya kendi ve güneşin etrafında döner, vs. Bütün bunlar, insanların ancak bir kısmını keşfedebildiği belli doğa yasalarına göre gerçekleşirler ve bu nedenle de "**objektif gerçeklerdir**", yani "pozitif bilimin" konusudurlar. Çeşitli doğa olayları AYNI koşullar altında tekrarlandıklarında AYNI sonuçları verirler.

Ancak, bilim adamlarının keşfettiği bazı "objektif" gerçekler olmasına rağmen, bunların gerçekten "objektif" ve "değişmez" gerçekler olduklarını, dolayısıyla bulguların "mutlak doğrular" olduklarını iddia etmek mümkün değildir. Çünkü insanoğlunun bilgi birikimi arttıkça "bilimsel gerçek" olduğunu zannettiği bazı şeylerin aslında "yanlış bilimsel gerçekler" oldukları ortaya çıkıyor. Örneğin eskiden doğa olaylarının yasaları bilinen **kesin neden-sonuç ilişkileri** olduğuna inanılırdı. Ancak önce Einstein'ın "görecelik kuramı" daha sonra ise kuantum fiziği kuramı bu görüşün değişmesine neden oldu. Evrende bizim algılama düzeyimizden ve düşüncelerimizden bağımsız objektif "doğrular" var olsa da bu "gerçekleri" algılamamız farklı olabilir. Geçen seneye kadar Plüton'un güneş yörüngesinde dönen bir gezegen olduğu bir "gerçek" olarak bilinirdi. Ama artık değil. Sahip olduğumuz bilgi seviyesiyle orantılı olarak algılama yeteneğimiz de değiştiğine göre, doğa bilimleriyle ilgili "mutlak doğruları" bildiğimizi ileri sürmek en azından saflık olur.

Sosyal bilimlerde "mutlak doğrular"

İktisat, işletme, sosyoloji gibi sosyal bilimlerde ise durum, doğa bilimlerine kıyasla çok daha farklıdır. İnsan davranışlarının, doğa bilimlerinde olduğu gibi, "evrensel" geçerliliği olan yasaları, "evrensel ve objektif bilimsel gerçekleri" yoktur, olması da mümkün değildir. Her şeyden önce insanlar arası ilişkilerde, her bağımsız değişken, bağımlı değişkenleri farklı mekanlarda ve zamanlarda, "farklı" biçimlerde etkileyebilir. Bireylerin ve toplumların olayları gözleme, etkilenme, algılama, yorumlama biçimleri ve tepkileri her zaman birbirinden farklıdır. "Değişkenler", doğa bilimlerindeki yöntemlerle, kesin ve net sonuçlar verecek şekilde test edilemez, ölçülemez, tekrar edilemez. Neden-sonuç ilişkileri vardır, ama doğa bilimlerinkinden çok farklı yapıda ve etkileşim içindedir. Gözlemlenen her olay aslında artık "tarihtir" ve tekrarı olanaksızdır. Her sosyal olayın oluşum koşulları, nedenleri ve sonuçları farklıdır. Başka bir

ifadeyle, sosyal ilişkilerde hiçbir olay, bir başkası ile birebir AYNI değildir, AYNEN tekrarlanamaz.

Pozitif iktisat- normatif iktisat kavramları

"Pozitif iktisat" kavramı Neoklasik iktisatçıların her zaman kullandıkları, dolayısıyla bu çalışmada sıkça kullanılacak kavramlarından biridir. Neoklasik ideolojinin taraftarları uğraşı alanlarının "pozitif iktisat", iktisadi kuramlarının ise "pozitif iktisadi kuramlar" olduklarını savunurlar. Bu görüşün temelleri 1870'li yıllarda atılmış ve iktisadın doğa bilimleri gibi objektif ve evrensel geçerli yasalara kavuşturulmasına çalışılmıştır. Oysa bu çalışmada aksi savunulmaktadır. her şeyden önce bir sosyal bilim olan iktisat hiçbir zaman doğa bilimleri gibi "**evrensel ve objektif**" yasalara sahip olamaz, olması da mümkün değildir. Ayrıca, bu çalışmada sıkça açıklığa kavuşturulacağı gibi, Neoklasik ideolojinin öğretilerinin pozitif iktisat ile ilgisi yoktur ve en iyi olasılıkla "**normatif iktisadi öğretiler**" oldukları ileri sürülebilir. Bu nedenle öncelikle pozitif-normatif iktisat kavramlarına bir açıklık getirmek gerekir.

Pozitif iktisat, iktisadi olguları ve olayları "objektif" gözlem yaparak, her türlü değer ve etik yargılarından bağımsız olarak inceleyip "nedir", "neden" ve "nasıl" sorularına yanıtlar arayan, iktisadi olgu ve olayları betimlemeye ve açıklamaya çalışan bir sosyal bilim dalıdır. Olgular ve olaylar arasında bilimsel verilere dayanan neden-sonuç ilişkileri bulmaya ve bilimsel yasalar oluşturarak kuramsal bir çerçevede açıklama yapmaya çalışır. Ancak, bulgular hiçbir zaman kesin neden-sonuç ilişkileri çerçevesine oturtulamaz. Bırakın evrensel geçerliliği olan yasalara sahip olmayı, küresel, hatta bölgesel geçerliği olan neden-sonuç ilişkilerine ve yasalara bile sahip değildir. Her iktisadi olgu veya olay ile ilgili görüşler sadece ve sadece belli koşullardaki, belli "eğilimleri" yansıtırlar. Örneğin, bir ülkede veya sektörde neden işsizlik olduğu veya enflasyon oranının arttığı, veya yatırımların bazı durumlarda artıp, bazılarında azalma eğilimi gösterdiğini incelemek pozitif iktisadın görevidir. Ama her incelenen ülkede veya sektörde koşullar hiçbir zaman AYNI değildir ve doğa bilimlerinde olduğu gibi, AYNEN tekrarlanamaz.

Normatif iktisat ise, "ne olduğu", "nasıl olduğu" soruları yerine "nasıl olması gerektiği" ile ilgilenir. Sübjektif değerlendirmelerin ve etik yorumların oluşumu ve sonuca etkisi çoğu zaman kaçınılmazdır. Çünkü, tanımlanan veya hedeflenen iktisadi çerçeve her açıdan var olandan "daha iyi" veya "daha ileri" bir aşamaya ulaşmayı hedefler. Örneğin, işsizliğin ve enflasyonun düşük olması, rekabetin artması gerektiği gibi konular ve bu hedeflere nasıl ulaşılacağı, normatif

iktisadın ilgi alanındadır. Bilindiği gibi tam (mükemmel) rekabet veya tam (mükemmel) bilgi olduğu sadece Neoklasik kuramlarda geçerlidir, gerçekte böyle bir durum yoktur ve hiçbir zaman olmamıştır. Ama olsaydı hem tüketici hem de rekabet açısından çok iyi olurdu. Hele bir de istikrarlı bir "denge" noktasına ulaşılabilse, herhalde harika olur, birçok iktisadi sorun çözülmüş olurdu.

Bilimsel (!) pozitif iktisadın bazı temel çelişkileri

Neoklasik ideolojinin "dengeli" kuramlarının, iddia edildiği gibi pozitif iktisat ile ilgili olmadığını gösteren bir çok geçerli neden vardır. Her şeyden önce kullanılan varsayımlar ve tarif edilen ilişkiler, gerçek ekonomilerde hiçbir zaman geçerli olmamışlardır. Kullanılan bilimsel (!) **varsayımlar**, bir çeşit **iktisadi hurafelerdir** ve ekonomik gerçekleri yansıtabilmekten çok ütöpik bir iktisadi alemi yansıtmaktadırlar. Varsayımların ne kadar gerçekçi olmaları gerektiği konusu izleyen bir bölümde ayrıntılı bir şekilde tartışılacağı için şimdilik bu kadar eleştiriyle yetinilecektir.

Tarihsel boyutsuzluk

Neoklasik denge kuramlarının en zayıf yönlerinden biri "**tarihsel süreci**" hiç dikkate almamasıdır. İncelenmesi gereken birçok ciddi iktisadi olgular ve olaylar vardır ve bunların nasıl olup da o günkü koşullara geldiği bilinmez. Çünkü Neoklasik ideolojide tarihi gelişmelere yer yoktur. Örneğin, az gelişmiş A ülkesinde sermaye azdır, ama neden azdır? Hangi koşullar nedeniyle az kalmıştır? Az olmasının nedeni insanların beceriksizleri midir? Yoksa var olan düzen mi onların daha az gelişmiş kalmasına neden olmuştur? Gelişmiş bir ülkenin refah düzeyinin yüksekliğinin nedeni, diğerlerini bir şekilde kendi çıkarları için kullanmasından kaynaklanmış olabilir mi? gibi soruların Neoklasik ideoloji için bir anlamı yoktur; dolayısıyla verebileceği mantıklı bir yanıtı da yoktur. Nedense bu hilkat garabeti durum Neoklasik ideoloji taraftarlarını rahatsız etmez.

Sanal gerçeklik: Denge

Denge olgusu ve denge analizleri Neoklasik ideolojinin, en hafif deyişle, bir başka "tuhaf" yanıtıdır. Teknolojik yeniliklerin sürekli olarak yer aldığı, değişimin yadsınamaz bir gerçek olduğu dinamik ekonomiler için "denge" olduğunu ileri sürmek ve "dengeli" analizlerle bir yere varmaya çalışmak hem mantık dışıdır, hem de bilimin özüne aykırıdır. Çünkü "denge" durağanlık demektir. Oysa

gerçek ekonomiler her zaman dinamiktir ve her şey, her an değişebilir. Denge durumu olup olmadığı veya dengeye ne kadar yakın-uzak olduğu sadece ve sadece ekonominin "bir an" için çekilen "durağan" fotoğrafına göre söz konusu olabilir. Durağan fotoğrafın inceleme sürecinde ise her şey çoktan değişime uğramaya ve FARKLI olmaya başlamıştır. Üstelik insanlık tarihi boyunca hiçbir zaman "**denge olmamıştır**" ve olma olasılığı sadece Neoklasik ideoloji taraftarı iktisatçıların modellerinde gerçekleşir. Öyleyse bu kadar gerçeklerden uzak sanal bir iktisadi gerçekle uğraşmanın ideoloji dışında ne gibi anlamlı, tutarlı ve de bilimsel (!) bir yanı olabilir?

"Faydalı" bir bilim

Fayda kavramı ve kuramlarda kullanılış şekli Neoklasik kuramların **kendi savdukları ideolojik bilimsellikle en çelişkili** yanlarından biridir. Çünkü, fayda, "**sübjektif**" ve "**metafiziksel**" bir kavramdır, ve bireylerin, tükettikleri mal ve hizmetlerden sağladıkları tatmin anlamına gelir. Yani, örnek alınan doğa bilimlerinin temel ilkelerine aykırı bir durum söz konusudur. Bireylerin tatmin olma derecelerini bilimsel bir kritere göre ölçmek ise imkansızdır. Fayda sübjektif bir olgu olduğu için etkileri bireyden bireye büyük farklılıklar gösterebilir. Örneğin, bazıları için günde bir-iki kadeh şarap içmek büyük tatmin verirken, bazıları için şarabın masada bulunması bile tatminsizlik kaynağıdır.

Eğer geleneksel iktisat "pozitif" bir bilimse, böyle sübjektif kavramlara yer vermemesi, verdiği zaman da bu kadar büyük ve kilit rol yüklememesi gerekirdi. Doğa bilimlerinde "ölçüm yapabilmek" temel niteliklerden biriyken, sübjektif fayda olgusunu bilimsel tarafsızlıkla ve gerçekçi bir şekilde ölçebilmek olanaksızdır. Zaten geleneksel iktisat kuramcıları da önce faydayı "kardinal fayda" diye tanımlayarak ölçmeye kalkmışlar ama bilimsel ölçümün olanaksızlığını fark edince de, fayda kavramını terk etmek yerine, sıralanabilir (ordinal) fayda kavramına geçmişlerdir. Diğer bir deyişle, faydanın bilimsel ölçümünün mümkün olmadığı anlaşıldıktan sonra fayda kavramını bir kenara bırakmak yerine sıralamayı tercih etmişlerdir. Çünkü, metafiziksel olsa da geleneksel kuramdan "fayda" kavramını çıkarttığınız an geriye sadece bilimsel safсата kalacaktır.

Geleneksel denge kuramlarının ne başlangıcı, ne ortası, ne de sonu ekonomik ilişkileri gerçekçi ve pozitif bilime yakışır bir anlayışla yansıtabilme becerisine sahiptir. Gerçek ekonomilerle olan benzeşmeler çoğu zaman tesadüfidir. Bu durumu, bozuk bir saatin günde iki defa doğruyu göstermesine benzetebiliriz. Size söylenen koşullarda ve zamanda bozuk olan saate bakarsanız, ya tam

doğru ya da doğruya yakın bir zamanı gösterdiğine şahit olursunuz. Ama bu durum bilimsel açıdan saatin "doğru" gösterdiğini ispatlamaz.

Denge ve "mutlak doğru"³

Neoklasik ideolojiye göre, ekonomide "mutlak doğru" olan bir durum vardır: "denge" durumu. Dengeye ulaşıldığında tüm kaynaklar optimum düzeyde kullanılmaktadır. Tüketiciler en üst düzeyde fayda elde ederken, üretimde kullanılan faktörlerin marjinal üretkenlikleri en üst düzeydedir. Eksik istihdam yani işsizlik, diye bir sorun da yoktur, çünkü tüm işçiler çalışmaktadır. Üstelik ekonomi, bu "mutlak doğru" konuma kendiliğinden gelir; tabii ideolojinin varsaydığı gibi eğer piyasalar kendi haline bırakılır ve "görünmez elin" görevini yerine getirmesine fırsat verilirse.

Acaba dengeye götüren üretim ilişkileri ve denge durumu iktisat tarihinin herhangi bir döneminde gerçekleşebilmiş midir? Yoksa denge sadece "olması arzu edilen" bir ütopya mıdır?

Bilindiği gibi "denge" hiçbir zaman, hiçbir ekonomide gerçekleşmemiş sanal bir olgudur. Gelecekte gerçekleşmesi de hiç olası görünmemektedir. Denge olgusu sadece ve sadece iktisatçıların hayallerinde ve sundukları sanal modellerde var olan bir olgudur.

Pozitif değil, "normatif" iktisat

Neoklasik iktisatçılar 130 yıldan fazla bir süredir iktisat bilimini "evrensel" yasaları olan "pozitif" bir bilim dalı haline getirmeye çalışıyorlar ve bunu yaparken 19. Yüzyıl'dan beri fizik-astronomi gibi bilimleri örnek alıyorlar. Ancak ortaya çıkan "**evrensel yasaları olan bilimsel iktisat**" gerçek yaşamda ne işverenlere ne de çalışanlara fazla yarar sağlamıyor. Çünkü ne kuramların varsayımları makul denilebilecek düzeyde ne de analiz yöntemleri. Eğer, çoğu zaman belli ütopik varsayımlar çerçevesinde tesadüfen gerçeklere uyumlu sonuçlar elde edilmesi tatmin edici bulunuyorsa, Neoklasik kuramları geçerli kabul etmek için bir neden var demektir.

Örnek olarak "**bilimsel tam rekabet**" koşullarını ele alalım. Dünyanın hiçbir ekonomisinde tam rekabet koşulları geçerli değildir. Üstelik ne geçmişte olmuştur, ne de yakın bir gelecekte geçerli olabileceği beklentisi vardır.

³ Bu bölüm, "Araştırma Rehberi" başlıklı bir makaleden birebir alıntıdır. www.hasmendi.net

Dolayısıyla fiyat da, Neoklasik doktrinler dışında hiçbir zaman veri olmamıştır. Aksine, her zaman ve her yerde üreticiler tarafından üretim maliyetleri ve talepten etkilenerek belirlenmiştir. Benzer şekilde, piyasaya serbest giriş-çıkış sadece ve sadece Neoklasik iktisadi modellerde geçerli olan bir varsayımdır. Tam bilgi ve üretimin bölünebilirliği ile ilgili varsayımlar için söylenecek sözler de farklı değildir. Ancak, varsayımlar ve analizler geçerli olsalardı tüketiciler açısından çok olumlu bir durum olurdu. Bu nedenle Neoklasik ideolojinin öğretilerini "olması gereken" durum olarak kabullenip, analizler yaptığımızda iktisadi açıdan çok daha rasyonel ve yararlı şeyler yapılmış olacaktır.

Dengeyi ele alalım. Pozitif iktisat anlayışıyla ütopyik bir ekonomik gerçekliğe, yani "dengeye", ulaşma çabaları ne kadar rasyonel olabilir? Normatif bir hedef olarak ortaya konduğunda ise oldukça rasyonel bir analize dönüşecektir. Sonuçta hedeflenen daha iyi işleyen bir ekonomi, daha az piyasa aksaklıkları, daha büyük bir refah düzeyine ulaşmak ve tüketicilerin faydasını en üst düzeye çıkarmaktır. Özünde, bu hedeflere ulaşma çabalarında bir sorun yoktur. Ama ulaşılacak istenen hedefler "normatif" değerlerdir, yani "olması gerekenler". Pozitif iktisat ise olması gerekenlerle değil, gerçekte var olanlarla ilgili bir bilimdir.

Bu arada bir zamanlar kesin neden-sonuç ilişkilerine dayalı doğa bilimleri çoktan yerlerini kuantum fiziğine terk etmişken, doğa bilimlerini ve özellikle Newton'un fizik/mekanik yasalarını örnek alan "bilimsel iktisat" ise hâla ve ısrarla Newton mekaniğine sadakatini sürdürmektedir. Yani, örnek alınan doğa bilimlerinde radikal denebilecek değişiklikler gerçekleşmiş olmasına rağmen, Neoklasik ideolojinin "pozitif bilim" olduğunu iddia eden iktisatçılar Newton'un sistemine sadakatlerini ısrarla korumaktadırlar.

Belki de Newton mekaniği mantığına sadık kalmakta ısrar eden "bilimsel" iktisat taraftarları, bir gün doğa bilimcilerin yanlış yaptıklarının (!) farkına varacaklarını düşünüp, Newton mantığına geri dönecekleri günü beklemekteler.

Özetleyecek olursak: bilimsel araştırmalar sonucu elde ettiğimiz veriler-bulgular "göreceli" olarak bilimsel gerçekleri yansıtır. Çünkü ne doğa bilimlerinde ne de sosyal bilimlerde "mutlak gerçek" diye bir şey vardır. Her "doğru/gerçek" diye bildiğimiz şeyin aslında yanlış olduğu bir gün ortaya çıkabilir. Hatta bilim tarihi boyunca bu hep böyle olmuştur ve olmaya da devam edecektir, özellikle de sosyal konuları kapsayan alanlarda.

Varsayımlar "ütopik" mi olmalı?⁴

Kuramlar oluşturulurken yapılan varsayımların ne kadar ütopik oldukları veya ne kadar gerçekçi olmaları gerektiği çok tartışılan konulardan biridir. Neoklasik ideolojinin kuramlarında kullandığı varsayımların gerçek ekonomik ilişkilere ne kadar uygun olup-olmadığı bu tür tartışmalar için iyi bir zemin oluşturur. Örneğin "tam rekabet" koşullarında fiyatın veri, malların homojen, piyasaya giriş-çıkışın serbest ve piyasalar hakkında tam enformasyonun⁵ olduğu ve piyasaların müdahale olmazsa kendiliğinden "denge" konumuna geleceği varsayılır. Acaba bu varsayımlar gerçeklerden tamamen kopuk, doğru algılamayı engelleyen, gerçekçi çözümler bulmayı güçleştiren "ütopik" varsayımlar mıdır? Yoksa, makul düzeyde "gerçekçi" ve gerçek olgu ve olayları algılamayı ve çözüm bulmayı kolaylaştıran varsayımlar mıdırlar?

Araştırmalarda, gözlem ve genellemeler yapabilmek, testler uygulayabilmek için çalışmayı kolaylaştırıcı bazı soyut ve genelleştirici varsayımlara mutlaka gereksinim vardır. Analizleri kolaylaştırıcı varsayımların birebir gerçekleri yansıtması elbette beklenemez. Örneğin bir ülkedeki bireylerin toplam tüketim eğilimini araştırırken bireylerin teker teker tüketim eğilimlerini ve harcamalarını incelemek olanaksızdır. Mutlaka bazı **kolaylaştırıcı varsayımlar ve genellemeler** yapmak, **soyut kavramlar** kullanmak gerekecektir. Ancak varsayımların ve genellemelerin de "test edilebilir ve yanlılanabilir" olmaları yanı sıra, ayakları yere basacak kadar da gerçekleri yansıtıcı nitelikte olmaları da gerekir. Örneğin, tam rekabet ortamında piyasalarda fiyatın veri olması, firmaların fiyatı "pasif" bir konumda kabullenmeleri ve üretimlerini bu veri fiyata göre ayarlamaları varsayımı basitleştirici olmakla birlikte gerçeklerden tamamen kopuk, ütopik bir varsayımdır. Birçok önemli ve kritik varsayımlar ve genellemeler için bu geçerlidir. Ayrıca, zaman içinde bunların daha az ütopik, daha çok gerçekçi olacak biçimde geliştirilmeleri de gerekir.

Bilindiği gibi bilimsel (!) Neoklasik ideoloji bilimselleşme yolunda kendine doğa bilimlerini örnek olarak almıştır. Ama örnek alınan "doğa bilimleri" tamamen hayal ürünü olan ütopik varsayımlar üzerine inşa edilmezler. Örneğin; konut sorununa çözüm ararken: "Varsayalım İstanbul-Avcılar semti ile Kocaeli arasındaki bölgede deprem olmayacak. Acaba kaç katlı binalar inşa edersek

⁴ Bu bölüm, "Araştırma Rehberi" başlıklı bir makaleden birebir alıntıdır. www.hasmendi.net

⁵ Ders kitaplarında kullanılan sözcük "bilgidir". Ancak İngilizce orijinali "information" olan sözcüğün Türkçe karşılığı enformasyondur ve bilgi olarak kullanılması yanlıştır.

maliyeti en aza indirebiliriz, veya talebi karşılayabiliriz?", tarzında sorular sorulmaz, ütopyik varsayımlar yapılmaz. Veya hava taşımacılığında maliyetleri düşürmek için; "Varsayalım fosillerden uçan dinazorları yeniden yarattık. Bun durumdan hava taşımacılığı nasıl etkilenir?" biçiminde bir "bilimsel" inceleme hiçbir zaman söz konusu olmaz.

* Yazının tamamını Ek-1'de okuyabilirsiniz.

Friedman ve varsayımlar

İktisat kuramının amacının olanı açıklamak değil, "**öngöründe bulunmak**" olduğunu savunan Milton Friedman varsayımların gerçekçi olması konusunda çok farklı bir görüşe sahiptir. "On the Methodology of Positive Economics" adlı eserinde, "**anamlı kuramlar gerçekçi olmayan varsayımlara sahiptir**", biçiminde veciz bir görüşe sahip olan Friedman'a (1953) göre; bir hipotezin önemli olması için varsayımlarının betimleyici özelliklerinin "**yanlışlıklar**" taşıması gerekir. Yani varsayımların betimsel olarak "gerçekçi" olup olmadıkları önemli değildir, çünkü zaten onlar hiç bir zaman gerçekçi değildirlerdir, der Friedman. Önemli olan kuramın gerçekleri açıklayabilme becerisi değil, öngörülerin doğru çıkıp çıkmadığıdır.

Her şeyden şuna dikkat çekmek gerekir: Friedman'ın görüşleri "öngörü" ile ilgilidir. Yani henüz olmamış olayları önceden tahmin edebilme çabaları ile ilgilidir. Oysa iktisat sadece öngörü, yani geleceğe yönelik tahminlerde bulunma ile ilgilenmez. Tarihsel süreç içinde neler olduğu, ne tür ekonomik koşulların geçerli olduğu, toplumları nasıl yönlendirdiğinin yanı sıra güncel iktisadi olayların çok boyutlu analizleri de son derece önemlidir. Sadece öngöründe bulunarak iktisat bilimi yapılamaz.

Bir an için Friedman gibi düşünüp, iktisat bilimini dar bir alana sıkıştırıp, iktisatçıların temel görevlerinin öngöründe bulunmak olduğunu varsayalım. Bu durumda Friedman'ın görüşlerinin en doğru olan tarafı sosyal bir bilim dalı olan iktisat biliminde varsayımların tam anlamıyla gerçekçi olmasının mümkün olmadığıdır. Çünkü iktisadi analizlerde, doğa bilimlerindekine benzer deneyler yapmak ve "evrensel geçerliliği olan yasalar" oluşturmak mümkün değildir. Dikkate alınması gereken ve kontrol edilemeyen çok sayıda değişken vardır. Bu nedenle iktisadi gerçekleri birebir yansıtmayan varsayımlara ve genellemelere kaçınılmaz olarak kuramlarda ve analizlerde yer verilecektir. Ama bu; "varsayımlar mutlaka safsata olmalıdır" veya zaman içinde bilim ilerlese bile "safsata varsayımlar terk edilemez, daha gerçekçi olanlar ile değiştirilemez" anlamına gelmez.

Örnekle açıklayacak olursak; 1870'li yıllardan başlayarak 1950'li yıllara gelinceye kadar her normal zekalı işadaminin veya iktisatçının bildiği bir gerçek vardı: **Büyümenin temel kaynağı teknolojik yeniliklerdir.** Ama aynı dönem içindeki bilimsel (!) Neoklasik modellerde varsayımlar gereği teknolojik yenilikler yoktu. Bu nedenle bir zamanlar $Q=f(K,L)$ biçiminde gösterilen üretim fonksiyonu önce $Q=f(K,L,A)$, kısa bir süre sonra da $Q=f(K,L,A,H)$ biçiminde değişti. Yakında bu eşitliğin içine mutlaka "Kurumlar" da bir biçimde dahil edilecektir. Demek ki Kutsal İdeoloji inanılması güç, akla, mantığa ve bilimselliğe aykırı bir biçimde 80 küsur yıl iktisatçıların araştırmalarını yanlış yönlendirmiş.

Homoeconomicus - Gerçek İnsan

Gerçek ekonomilerde bireylerin davranışları, kuramlardaki "ekonomik insanın" (Homoeconomicus'un) mekanik ve tam rasyonel tarzından çok farklıdır. Gerçek insanların aldıkları birçok iktisadi kararda psikolojik etkenler, rasyonel düşüncenin önüne geçer. Hatta çoğu zaman ünlü bilimsel mekanik insan Homo-economicus ile gerçek insanın davranışları birbirine tamamen zıttır. Örneğin, çocuğu ağır hasta olan ve ameliyat olup, iyileşmesi için 100,000 TL harcaması gereken gerçek insanlardan oluşan bir aile ile Homo-economicus tarzı bir bilimsel (!) aile olduğunu ve bu ailelerin en büyük hayallerinden birinin 100,000 TL'ye son model, gösterişli bir otomobil almak olduğunu varsayalım. Acaba aileler tasarruf ettikleri ve sadece 100,000 TL olan birikimlerini nasıl kullanırlar? Çocuğun ameliyatı için mi, yoksa hayal ettikleri arabayı almak için mi?

Bilimsel olmayan normal aile için ortada tercih yapılacak bir durum yoktur. Elbette aile parasını çocuğun ameliyatı için harcayacaktır. Ancak bu karar, Neoklasik doktrinin ekonomik bireyi için akılcı bir karar olmayacaktır. Akılcı birey *Homoeconomicus*, tercihini arabadan yana kullanacaktır. Çünkü yeni bir çocuk yapmanın maliyeti parasal açıdan sıfırdır. Dolayısıyla, bilimsel ve rasyonel (!) davranış, hasta çocuk yerine otomobilin tercih edilmesi olacaktır.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi varsayımların basitleştirici olmaları, gerçek anlamda bilimsel olabilmeleri ve gerçek olguları-ilişkileri algılayabilmeleri için yeterli değildir. Bozuk bir saat bile günde iki defa doğru zamanı gösterir. Saatin tam 15:00'te bozulduğunu, akreple-yelkovanın durduğunu varsayalım. Eğer insanlara tam saat 15:00'te saati gösterip; "bakın, saat çalışıyor ve zamanı doğru gösteriyor" dersek, yalan söylemiş olmayız. Ama bu insanları aldatmak, yanlış yönlendirmek olur. İşte bilimsel (!) iktisadi kuramların çoğu zaman yaptığı şey budur.

Başka bir örneği ele alalım: Sahip olduğumuz bilgilere göre ayın yüzeyinde patates yetiştirilemez. Bu durumda; "varsayalım ayda patates üretilebilir", diye analize başlayan bir iktisatçının ayda kaç ton patates yetişeceği hesaplarına bilimsel iktisatçı (!) dışında kim itibar eder? Hangi bilim alanında böyle bir analiz ve bilim adamı itibar görebilir? Veya, arabanızda benzin yokken "varsayalım benzin var" yaklaşımıyla "bakalım araba saatte kaç kilometre hız yapacak?" mantığıyla yola çıkmaya kalkacak olsanız, etrafınızdaki kaç kişi size saygı ile bakar?

Varsayımların basitleştirici olması başka bir şey, ütöpik olmaları başka bir şeydir. Basitleştirici varsayımlara evet, ama safсата varsayımlara hayır demek, gerekir. Nobel ödüllü ve Neoklasik ideolojinin saygın iktisatçılarından biri olan Solow'un da belirttiği gibi, **önemli varsayımların mâkul bir düzeyde gerçekçi (reasonably realistic) olmaları gerekir**. Bir kuramın vardığı sonuçlar özel önem taşıyan bir varsayıma dayanıyorsa ve bu varsayım kuşkululu ise, sonuçlar da kuşkuludur⁶ (Solow, 1956 s.65).

⁶ "A 'crucial' assumption is one on which the conclusions do depend sensitively, and it is important that crucial assumptions be reasonably realistic. When the results of a theory seem to flow specifically from a special crucial assumption, then if the assumption is dubious, the results are suspect." (Solow, 1956; s.65).

Kutsal İdeoloji ve Newton Mekanığı

Neoklasik Kutsal İdeoloji'nin mantıksal yapısı, Newton'un kesin neden-sonuç ilişkilerine dayanan felsefesinden esinlenerek oluşturulmuştur. Ancak, örnek alınan Newton fiziği hiçbir zaman "fayda" gibi metafiziksel kavramlara itibar etmemiş, metafizik üzerine bilimsel kuramlar inşa etmeye çalışmamıştır. Bu arada Newton'dan günümüze geçen zaman içinde Neoklasik ideolojiye ilham kaynağı olan fizik bilimi ciddi boyutta gelişti ve değişime uğradı. Önce "görecelilik", sonra da kuantum felsefesi fizikte devrimci gelişmelere neden oldu. Artık fizik bilimi Newton zamanındakinden oldukça farklı bir düşünce yapısına sahip. Ama, bilimsel (!) Kutsal İdeoloji taraftarları geçmişe olan sadakatlerini sürdürmektedirler.

Çizelge:1 pozitif bilimle ilgili olduğu ileri sürülen geleneksel kuramların belli-başlı bazı varsayımlarının hangilerinin tamamen ütöpik, hangilerinin normatif, yani olması gereken ve hangilerinin gerçeğe yakın olduklarını göstermektedir.

Çizelge: 1 Geleneksel iktisadın varsayımları ve özellikleri

	Ütöpik	Normatif (Olmaması gereken)	Pozitif (Olan)
Fiyat "veri"	X	X	-
Piyasaya giriş-çıkış serbest	X	X	-
Tam (mükemmel) bilgi	X	X	-
Üretimin bölünebilirliği	X	X	-
Denge	X	X	-
Homo economicus	X	-	-
Azalan verimler yasası	X	-	-
Sermayenin (marjinal) verimliliği	X	-	-
Tek ürünlü ekonomi	X	-	-
S=I	X	-	-
Toplam Faktör Verimliliği	X	-	-
Uluslar. ticarete nakliye masrafı olmaması	X	-	-
Piyasalara müdahale yok	X	-	-

Elinizdeki tek alet çekiç ise, bütün sorunlar çivi gibi görünür.

Temel bilimsel (!) kuramların eleştirisi

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli fark, "yaratıcı zeka"sını (zihinsel emeğini) kullanarak yeni teknolojiler üretebilmesi ve bu teknolojilerle yaşadığı çevreyi kontrol edebilmesi ve değiştirebilmesi, bu arada da yaşam standardını sürekli yükseltebilmesidir. Yaratıcı zekanın ürünü olan teknolojik yenilikler sayesinde insanoğlu temel ihtiyaçlarının çok ötesinde nitelik ve sayıda mal-hizmet üretebilmekte ve tüketebilmektedir. Ne insanın tüketim ürünlerine olan talebinin doyum noktası ne de nitelikli emeğin yaratıcılığının bir üst sınırı olduğuna göre yeni teknolojiler üretmenin ve sürekli gelişmenin de bir üst sınırı olmadığını ileri sürmek mümkündür, cet. par. Dolayısıyla, doğanın sunduğu girdiler ve insanın yaratıcı zekası tükenmediği sürece teknolojik yenilikler devam edecek, göreceli ve reel fiyatlar değişecek, üretim ve tüketim yelpazesi genişleyecek, ekonomi büyüyecek, küresel ticaret artacaktır.

Ancak, üretim ve tüketim yelpazesinin büyümesi, refah düzeyinin sürekli artış göstermesine rağmen, ekonomik düzenin getirdiği, başta gelir dağılımındaki adaletsizlik olmak üzere, birçok ekonomik-sosyal-siyasal-kültürel-çevresel sorunlar, küresel ilişkileri giderek daha büyük bir sorun yumağına ve iktisadi hoşnutsuzluğa sürüklemektedir. Ulusal ve bölgesel gelir dağılımı eşitsizlikleri kadar, uluslararası gelir dağılımı eşitsizlikleri de ciddi bir sorun olmaya devam etmekte, hatta küresel paylaşım eşitsizliği sorunu büyümekte ve bir çok küresel sosyal ve siyasal sorunun da kaynağını oluşturmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği, işsizlik, az gelişmişlik ve benzeri sorunları daha iyi anlayabilmemiz ve çözümler üretebilmemiz için öncelikle içinde yaşadığımız ekonomik düzenin nasıl işlediğini doğru algılayabilmemiz gerekir. Bunun için de "gerçek" ekonomik olayları ve olguları doğru algılamamıza, sonra da doğru çözümler üretebilmemize yardımcı olacak niteliklere sahip fiyat, büyüme, küresel ticaret ve gelir paylaşımı kuramlarına sahip olmamız gerekir.

İlerleyen bölümlerde küresel yaygın olan Neoklasik ideolojinin "gerçek" olguları ne kadar "doğru" algılamamıza ve çözümler üretebilmemize yardımcı olduğu veya "olmadığı" hususu üzerinde yoğunlaşacağız. Aslında Neoklasik ideolojinin ne kadar kısır olduğunu anlamak için "iktisat biliminin konusu nedir?", sorusuna verdiği yanıtı bakmak yeterlidir. Bilindiği gibi Neoklasik ideolojiye göre iktisat

biliminin konusu "kıt kaynakların optimum dağılımını sağlamaktır." Peki bu kıt kaynaklar nelerdir?

1950'li yıllara kadar bilimsel (!) kuramlara göre sadece iki tane üretim faktörü vardı; emek (işgücü) ve sermaye; yani L ve K. Dolayısıyla, kıtlık veya bolluk bu iki faktörün miktarları ve üretimde hangi oranlarda kullanıldıkları ile ilgili kavramlardı. Acaba kaynaklar gerçekten kıt mı? Kıt olan kaynak hangisidir? Kıt olan kaynağı çoğaltmak mümkün değil midir?

Bilimsel (!) kuramlara göre, gelişmekte olan ülkelerde sermaye malları gelişmiş ülkelere kıyasla göreceli olarak daha az olduğundan, gelişmişlik ve büyüme olguları çerçevesinde kıt ve değerli olan faktör sermaye (malları) olmalıydı. Kıt kaynak belirlendiğine göre az gelişmişlik sorununu aşmak için sermaye mallarını arttırmak gerekliydi.

Ancak unutulmuş veya görmezden gelinen çok önemli bir şey vardı: Sermaye malları aslında işgücü tarafından üretilmiş ve işgücünün verimliliğini arttırmaya yönelik üretim girdileriydi. Başka bir deyişle, sermaye malları, doğadaki hammaddelerin insan emeği tarafından işlenip, dönüşüme uğramaları sonucu ortaya çıkan ürünlerdi. Eğer bir ülkenin gönenç düzeyini arttırmak için daha çok sermaye mali gerekliyse, ve doğal kaynaklar tükenmemiş ise, kıt olanı bol yapmak için önemli bir engel ortada yoktu.

Yoksa, bazı engeller vardı da bilimsel (!) iktisat mı bunların farkında değildi? Bilimsel (!) ideolojinin tarihsel süreçle arası iyi olmadığından, gelişmişlik düzeyi farklılıklarını geçmişteki olaylarla ilişkilendirmek mümkün değildi. Fiyat veri, bilgiye erişim tam, rekabet sınırsız, piyasaya giriş serbest olduğuna göre, acaba neden gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeleri yakalayamıyorlardı?

1950'li yıllardan itibaren önce teknolojik yeniliklerin öneminin ve etkilerinin **yeniden keşfi**, yeni ufukların açılmasına neden oldu. Ardından da emeğin niteliğinin (beşeri sermayenin) önemi **yeniden keşfedildi**. Böylece, bilimsel (!) iktisadi doktrinlerin modellerindeki üretim faktörlerinin sayısı ikiden dörde çıktı. Bunlara "kurumlar" da dahil edilirse herhalde hiçbir akılcı iktisatçı itiraz etmez.

Ancak, bu durumda acaba **KIT OLAN KAYNAK(LAR)** hangisi? **İşgücü mü (L), sermaye malları mı (K), teknolojik yenilikler mi (A), nitelikli emek mi (H), yoksa kurumsal yapı mı?** Umarım Neoklasik iktisatçılar yakın zamanda bu sorunun yanıtını bulurlar da herkes aydınlanır...!

Evrensel geçerli yasaları olan bilimsel (!) ideoloji kendini geliştirmeye devam ede dursun, aşağıdaki bölümlerde iktisat biliminin dört temel konusuna şu an var olan Neoklasik bakışı değerlendireceğiz. Bunlar sırasıyla:

1. Fiyat.
2. Büyüme.
3. Uluslararası (küresel) ticaret.
4. Gelir dağılımı (paylaşımı).

1 - Fiyat

Ekonomi biliminin en önemli olgusu fiyat, dolayısıyla en önemli kuramı da fiyat kuramıdır. Fiyat, bir ürünün hangi üretim yöntemiyle ve ne miktarda üretilmesi gerektiği konusunda üreticiye yol gösteren son derece önemli bir göstergedir. Üretim girdilerinin fiyatları, girişimciye hangi üretim teknolojisiyle, nerede ve ne kadar üretim yapabileceği, rakiplerine göre konumu ve hangi satış fiyatına göre ne kadar kâr edebileceği konularında sinyaller verir. Bu sinyalleri doğru algılayan ve değerlendiren girişimcilerin başarılı olma olasılığı, diğerlerine göre daha yüksek olacaktır. Fiyat, sadece üretilen miktarı değil, aynı zamanda istihdam, fonksiyonel gelir dağılımı ve ihracat gibi temel ekonomik değişkenleri de etkiler.

Tüketici açısından da fiyat, en az üretici için olduğu kadar önemlidir. Piyasa fiyatına göre bir yandan üretim miktarları belirlenirken, bir yandan da tüketicilerin tercihleri, yani talep edilecek miktar oluşur. Talep, göreceli fiyatların değişiminden doğrudan etkilenir. Bilindiği gibi, göreceli fiyatlardaki değişim bir ürünün diğer bir ürüne kıyasla fiyatındaki değişimi gösterir. Eğer X-malının fiyatı, Y-malına kıyasla ucuzlamışsa, X-malına olan talebin artması beklenir. Gelir düzeyi sabitken X-malının fiyatının ucuzlaması aynı zamanda reel gelirin de artması anlamına gelir. Fiyatlardaki değişim öncelikle talep edilen miktarı etkiler. Talep miktarındaki değişim ise üretim miktarı, istihdam, ihracat gibi bir çok değişkeni etkiler.

Kısacası, piyasa sisteminin iyi işleyebilmesi için bir ürünün fiyatının ne olduğu kadar o fiyatın nasıl belirlendiği de son derece önemlidir. Çünkü, bütün ekonomik sistem fiyattan etkilenir. Bu nedenle hem arzdaki hem de talepteki değişimleri doğru algılamamıza yardımcı olan bir fiyat kuramının önemi büyüktür.

Bilimsel (!) fiyat kuramının özellikleri

Fiyatın nasıl oluştuğu konusu, akademik ders kitaplarının standart ve temel konularından biridir. Genellikle ilk olarak karşımıza çıkan fiyat kuramı ise Neoklasik ideolojinin kuramıdır. Şimdi iktisat öğrencilerinin ilk olarak öğrendiği bu bilimsel (!) kuramın **tam**⁷ rekabet ortamı için geçerli temel varsayımlarını hatırlayalım.

Bilimsel (!) varsayımlar

1. Atomlar kadar çok üretici ve tüketici.
2. Tam (mükemmel) bilgi⁸ (enformasyon).
3. Piyasaya giriş-çıkış serbest.
4. Ürün homojendir (türdeş-tek tip).

Bu varsayımların hiçbirinin gerçek ekonomik ilişkilerle uzaktan veya yakından ilişkisi olmadığını biliyoruz. En azından mahalle bakkalından, holding sahibine kadar küçük-büyük tüm girişimciler bunu bilirler. Bazı bilimsel (!) görüş sahibi akademisyenler ideolojik kuramlarında aksini savunsalar da hiç kimse bu varsayımların tamamen ütöpik safsatalar oldukları gerçeğini değiştiremez. Aşağıda bu varsayımları kısaca değerlendireceğiz.

1- Atomlar kadar çok üretici ve tüketici

Fiyat, arz-talep eşitliğine göre belirlenmiştir ve üreticilerin bu veri fiyata göre üretim yapmaları gerekir. Piyasa fiyatını etkilememesi için de piyasada atomlar kadar çok üreticinin olduğu varsayılır. Eğer bir üretici firma kendi ürünü için piyasa fiyatının üzerinde bir fiyat talep edecek olursa, tüketicinin tercihini başka bir firmadan yana kullanacağı öngörülür. Tüketiciler de atomlar kadar çokturlar ve zevkleri "veri"dir.

Atomlar kadar çok üretici olması homojen ürün ve herkesin kolayca ulaşabileceği veri teknoloji varsayımının yanı sıra üretimin sınırsız olarak küçük

⁷ Aslında **tam** sözcüğü yerine **mükemmel** sözcüğünü kullanmak daha doğru olurdu. Çünkü orijinali "perfect" olan kelimenin Türkçe karşılığı olan sözcük **mükemmeldir** ve etimolojik açıdan daha farklı bir anlam içerir.

⁸ Orijinal İngilizce sözcükler; "**perfect information**". Ama maalesef yanlış çeviri ve kullanım sonucu "tam bilgi" olarak biliniyor. Oysa "**bilgi**" sözcüğü "**knowledge**" sözcüğünün karşılığıdır. "**Information**" sözcüğünün Türkçe karşılığı ise "**enformasyon**" veya "**malumat**" tır. Çevirinin "**mükemmel enformasyon**" biçiminde olması çok daha doğru olurdu.

miktarlara bölünebileceğini de varsayar. Bu anlayışa göre, ister uçak üretimi isterse gemi veya otomobil üretimi olsun, ürün olabilecek en küçük boyuttaki üretici birim tarafından bile üretilebilir. Bilimsel (!) yöntemle göre böyle bir varsayım yapmanın hiçbir sakıncası yoktur.

2-Tam bilgi (mükemmel enformasyon)⁹

Aslı İngilizce "perfect information" olan bu kavram maalesef Türkçe'ye yanlış çevrilmiştir. Bu kavramın Türkçe karşılığı "mükemmel enformasyon" olmalıydı. Tam sözcüğü İngilizce "perfect" sözcüğünün yerine kullanılabilir ama İngilizce "information" sözcüğünün Türkçe karşılığı kesinlikle "bilgi" sözcüğü değildir, enformasyondur ve çok farklı bir anlam taşır. Tam (mükemmel) enformasyon kavramı bize piyasadaki her türlü ürün, olgu ve olay hakkında enformasyon sahibi olduğunu, hiçbir belirsizlik olmadığını gösterir. Tüketici veya üretici iktisadi bir karar alırken her türlü enformasyona sahiptir ve böyle bir durumda akılcı kişilerin hata yapmaları söz konusu olamaz. Örneğin, akılcı bir tüketici hiçbir zaman bir ürünü veri piyasa fiyatından daha yüksek fiyata satın almayacaktır. Akılcı bir üretici de hiçbir zaman maliyetini rakiplerinin üstüne çıkarmayacak, rekabet gücünü kaybetmeyecektir. Kaybederse, o üretici veya tüketici akılcı (rasyonel) iktisadi karar verebilen biri değildir.

Gerçek şu ki, piyasalarda mükemmel enformasyon sahibi olan ne üretici ne de tüketici vardır. Ne geçmişte olmuştur ne de gelecekte olma olasılığı vardır. Böyle bir iktisadi ortam tamamen sanaldır. Bu gerçeği Neoklasik iktisatçılar da bilirler, ama gene de göz ardı ederler, bilmek istemezler. Aksi halde "Kutsal İdeoloji" büyük yara alacaktır.

Daha da ilginç olan ise, tam rekabet koşullarında "tam" enformasyon olduğunu savunan bazı bilimsel (!) görüş sahibi akademisyenlerin, tam enformasyon olmadığını ileri sürdükleri "asimetrik" enformasyon modelleri ile Nobel ödülü kazanmalarındır. Kuramların temel taşı olan fiyat kuramında "tam enformasyon" kavramını eleştirmeyen, olduğu gibi kabullenen bu Neoklasik ideoloji taraftarı akademisyenler, bunda bir çelişki görmezler.

⁹ Bilgi-enformasyon arasındaki fark için bak. Gürak, 2006, "ekonomik büyüme ve küresel ekonomi", Giriş bölümü, Ekin Kitabevi.

3- Piyasaya serbest giriş-çıkış

Piyasada tam (mükemmel) rekabetin olabilmesi için çok sayıda, hatta atomlar adar çok, girişimci ruhlu bireylerin bulunduğu ve istedikleri zaman üretici piyasasına serbestçe girip-çıkabildikleri varsayımı Neoklasik ideolojinin önemli unsurlarından biridir. Ancak, bu bilimsel varsayım da, daha öncekilerde olduğu gibi, sanal ve akademik iktisadi ilişkiler için uygundur. Bırakın havacılık, iletişim, otomotiv gibi gelişmiş teknoloji kullanımı gerektiren alanları, ekmek üretebilmek için bile belli bir bilgi, deneyim ve tasarruf birikimine gereksinim vardır. Çoğu kişide ya gerekli bilgi düzeyi yoktur, ya yeterli sermaye birikimi ya da girişimci ruhu. Ayrıca, atomlar kadar çok üretici olması bir yana, bir çok piyasada, özellikle de gelişmiş teknoloji kullanılan alanlarda, gittikçe daha az rekabetçi, hatta tekeli bir yapılanmaya gidip gözlenmekte, dolayısıyla rekabet azalmaktadır. Gerçek bu iken, sözde bilimsel (!) araştırma yapabilmek adına bu tür ütopyik "basitleştirici" varsayımlar yapmak ve kullanmak sadece "abesle iştigal" olarak tanımlanabilir.

4- "Homojen" (türdeş) mallar

İnanılması çok güç, gerçekleşmesi olanaksız ütopyik varsayımlardan biri üretilen ve tüketilen malların homojen olmalarıdır. Bu varsayıma göre, üreticiler tek tip mal üretir, tüketiciler de tek tip mal tüketirler. Başka bir ifadeyle, hem sermaye malları, hammaddeler, ara-girdiler, hem de tüketilen mallar homojen, yani türdeşdir. Varsayım gereği üretimi çok küçük birimlere bölerek (divisibility) gerçekleştirmek de bilimsel (!) açıdan mümkündür. Aksi durumda piyasaya serbest giriş varsayımı sekteye uğrayacaktır.

Homojenlikle ilişkili olarak üretimde kullanılan teknolojinin de veri ve homojen olduğu varsayılır. Bütün üreticiler bu veri teknolojiye kolayca ulaşabilirler. Oysa bu ütopyik varsayımın tersine, patent yasaları nedeniyle teknolojiye, özellikle de gelişmiş teknolojiye sahip olma olanağı çok sınırlıdır. Teknoloji piyasaları, kuramın öngörüsünün aksine büyük piyasa aksaklıkları içerir. Bu konuda da Neoklasik bilimsel (!) görüş, gerçek iktisadi ilişkiler ile tam bir çelişki içindedir.

Bu ütopyik varsayımın gerçek ekonomik ilişkileri algılamamıza ne kadar yardımcı olabileceğini anlamak için ilkökul düzeyindeki bir çocuğun zeka düzeyi herhalde yeterli olacaktır. Homojen mal olduğu zaman "yeni ürünler" de yok demektir. Bu duruma göre teknolojik yeniliklerin beslediği uzun dönem büyüme de olamaz. Homojen mal söz konusu olduğunda sadece tek tür teknolojik yenilik

mümkündür; **Solow tarzı ve sadece kısa dönem büyüme için geçerli olan yeni üretim yöntemleri.**

Görüldüğü gibi tamamen gerçek dışı varsayımlar, gerçek dışı (ütopik) bir ekonomiyi "bilimsel" olarak açıklamada kullanılmaktadırlar. Bu kadar gerçek dışı kritik unsurları olan bir ideoloji hangi doğruları anlamamıza yardımcı olabilir, acaba¹⁰ ?

Neoklasik ideoloji taraftarları söz konusu bilimsel varsayımlarını ve modellerini gerçek girişimcilere anlatıp, fiyatları bu bilimsel (!) çerçeve içinde nasıl oluşturmaları gerektiğini anlatacak olsalar, herhalde pek saygıyla karşılanmazlar. Ancak, bu durumu gerçek dünyadaki girişimcilerin "cehaletine" ve "nankörlüğüne" bağlayıp Neoklasik ideolojiyi savunmasız bırakmayacakları da şüphesizdir.

Aşağıda, "evrensel" geçerli yasalara sahip bilimsel (!) tam rekabet modelinde fiyatın nasıl belirlendiği incelenecektir. Yakından incelendiğinde, bırakın tam (mükemmel) rekâbet ortamını, aslında Neoklasik kuramda rekâbetin hiç olmadığını görürüz. Çünkü "**fiyat veridir**".

Tam rekabet modelinde fiyat

İktisat kuramlarının en önemlisi, bütün diğer kuramların da temel taşı olan fiyat kuramına göre tam rekabet koşullarında piyasa fiyatını belirleyen etken arz-talep dengesidir. Başka bir deyişle, arz edilen miktarın, talep edilen miktara eşit olduğu durumda denge fiyatı oluşur ve bu fiyat tüm üreticiler için **veridir**". Üretici firmalar pasif bir şekilde veri fiyata göre üretim ilişkilerini adapte ederler.

Fiyatın üreticiler için "veri" olması, **Kutsal İdeoloji**'nin en büyük **hurafesidir**¹¹. **Evrensel geçerli** yasaları olan Neoklasik bilimsel (!) kuramların ne kadar büyük **safsatalar** olduklarını anlamak için aslında başka verilere bakmaya, eksikleri göstermeye ve eleştiri yapmaya hiç gerek yok. Üreticiler için fiyatın veri

¹⁰ Ama gene de üniversitelerde hâla boş yere genç, dinamik ve yeni bilgilere açık öğrencilerin beyinleri bu tür fuzuli şeylerle yoğruluyor, "bilgi çöplüğü" oluşturuluyor. Sanki **değişmez yasaları olan mutlak doğrular**'a sahip bir iktisat bilimi varmış gibi eğitim veriliyor. Hem de çoğu kez hiçbir şeyi hiç sorgulama imkanı tanımadan.

¹¹ Bilindiği gibi, **hurafe**; "**dine sonradan girmiş batıl inanç**", anlamına gelir. Kutsal İdeoloji de bir çeşit "bilimsel din" haline geldiği için hurafe sözcüğü kullanılmıştır.

olduğu safsatası, Neoklasik fiyat kuramının ne kadar bilimsel (!) olduğunu anlamak için tek başına yeterlidir.

Ancak, **evrensel hurafeye rağmen** biz analize devam edelim. Üretilen mal homojen ve üretimde kullanılan teknoloji veri olduğu için, firmaların yapabilecekleri tek şey kaynakların (üretimin girdilerinin) en doğru (optimum) dağılımını sağlamaktan ibarettir. Fiyatın belirlenmesinde girdilerinin maliyetinin, teknolojik farklılıkların veya kâr beklentisinin hiçbir etkisi yoktur, tabii bilimsel (!) Neoklasik ideolojiye göre.

Aşağıdaki eşitliklerde q^d talep edilen, q^s ise arz edilen miktarı göstermektedir. Denge fiyatı, $q^d = q^s$ eşitliğinde oluşur.

$$q^d = f(p) \quad \rightarrow \quad q^d = a - bp \quad \rightarrow \quad p = a - q^d / b$$

$$q^s = f(p) \quad \rightarrow \quad q^s = c - dp \quad \rightarrow \quad p = q^s - c / d$$

$$\text{Denge: } (a - q^d / b) - (q^s - c / d) = 0$$

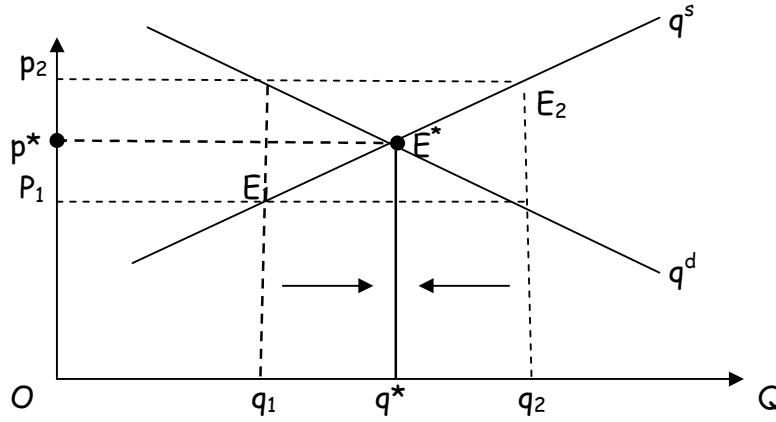
Denge fiyatını sayısal bir örnekle açıklamaya çalışalım ve Çizelge:2'deki arz ve talep verilerinin geçerli olduğunu varsayalım. Fiyat 10 olduğu zaman arz ve talep 100 adet üretimde dengededir. Fiyat 8 olduğu zaman talep arzdan büyük, 12 olduğu zaman ise arz talepten büyüktür.

Çizelge:2 Fiyat-arz-talep

Fiyat	Arz	Talep
6	60	140
8	80	120
10	100	100
12	120	80
14	140	60

Şekil:1'de p^* 10 TL olan denge fiyatını simgelemektedir. p_1 fiyatında talep fazlası, p_2 fiyatında ise arz fazlası olacaktır. **E**, ekonomide denge noktasını, q^* ise denge üretim miktarını göstermektedir.

Şekil: 1 Denge ve fiyat

Neoklasik bilimsel (!) ideolojinin gösterdiği bilimsel (!) yoldan giderek, firmalar için fiyatın veri olduğu varsaymak, çok ciddi hataların yapılmasına neden olur. Ne olaylar doğru algılanıp, analiz edilebilir, ne de uygun çözümler önerilebilir. Daha önce de vurgulandığı gibi, fiyat mekanizması ekonomik ilişkilerin en önemli temel taşıdır. Üretim ve tüketim geçerli olan fiyatlara göre şekillenir ve fiyat büyüme, istihdam, enflasyon, gelir paylaşımı ve dış ticaret gibi tüm önemli makro-ekonomik değişkenleri etkiler.

Elbette arz-talep piyasa fiyatı üzerine "etki" yapacaktır (bak. Gürak, 2004). Ama bu etki, piyasa fiyatın bu biçimde belirlendiği ve üreticilerin bu fiyatı veri kabul ederek üretim yaptıkları anlamına gelmez. Böyle bir ütöpik varsayımın, soyut modellerde bile yapılmaması gerekir. Gerçek ekonomik ilişkilerde bu varsayımın doğru ve geçerli olduğunu savunabilecek "tek" bir girişimci dahi bulunamaz. Aslında kalite farklılıklarıyla birlikte farklı fiyat düzeyleri, piyasalardaki rekabetin ana nedenleridir. Fiyat ve kalite veri oldukları için değil, "farklı" oldukları için rekabet vardır.

Fiyatı veri olarak kabul eden bu anlayışın bilimsel "hilkat garabeti" ve safsata oldukları daha önce ileri sürülmüştü. Yukarıdaki eleştirilerde yapılmak istenen şey bilimsel (!) seçeneklerin hangisinin daha doğru olduğunu bulmak değildir. Amaç, bilimsel safsataların kendi içinde bile ne kadar çelişkilerle dolu olduğunu göstermektir. Sonuçta fiyatı üç farklı bilimsel (!) yöntemle belirlemenin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Veri fiyat ve denge

Geleneksel tam rekabet kuramının öngörüsüne göre veri fiyat koşullarında arz-talep eşitlendiği zaman ekonomi dengede olacaktır. Bilindiği gibi denge statik, yani durağan bir durumdur. Dengeye ulaşıldıktan sonra, teknoloji veri olduğu için, dengenin sürekli ve kalıcı olması gerekir. 1950'li yıllara kadar dengeyi sadece dışsal bir etken olan nüfus artışı bozabilirdi. Solow'un katkılarıyla iktisat bilimi yeni hurafeye daha kavuştu: "**dışsal teknolojik yenilikler**". Bu görüşe göre iktisadi sistemin dışındaki bazı bilinmeyen güçler teknolojik yenilikler yaratıyor ve bunları sisteme bir biçimde dışarıdan enjekte ediyorlar ve tabii bilimsellik (!) gereği "denge" devam ediyor.

Burada sorun sadece söz konusu yeniliklerin nerede ve nasıl üretilip, ekonomik sisteme dışarıdan nasıl enjekte edildiklerinde değil. Solow modeline göre ürün "homojen" olduğu için, teknolojik yenilik sadece bilinen ürünün maliyetini düşürmeye yarayan bir "**yöntem yeniliğidir**". Bunun anlamı çok açıktır; Solow tarzı dışsal teknolojik yenilik sonrası "homojen" ürünün fiyatının ucuzlaması gerekir. Çünkü Solow, teknolojik yenilik "yeni ürün" ortaya çıkarır iddiasında bulunmuyor. "Yeni üretim yöntemi" üretim maliyetini, dolayısıyla ürün fiyatını düşüren türden olmak zorundadır. Aksi halde hiçbir firma yeni teknolojiyi kullanmaz. O zaman bilimsel (!) ideoloji aleyhine şöyle bir sonuç ortaya çıkacaktır: Fiyat, sadece arz-talep veya marjinal fayda veya marjinal verimlilik ölçme yöntemleri ile belirlenmez, **teknolojik yeniliklerin de piyasa fiyatı üstünde etkisi vardır**.

Tekel ve oligopol fiyatı

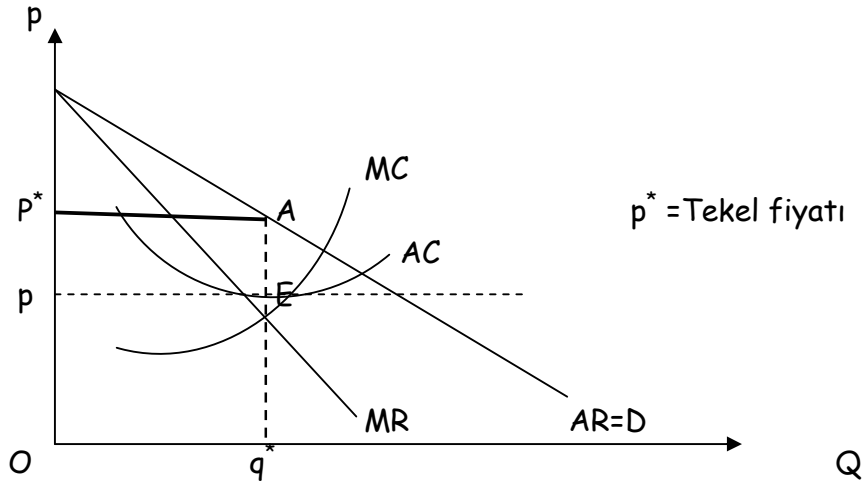
Yukarıdaki analizlerde tam rekabet koşullarında fiyat oluşumunu inceledik. Neoklasik ideolojinin tam rekabet koşulları dışında, bilimsel (!) tekel ve oligopolcü rekabet fiyatı kuramları da vardır. Ancak, tekel ve oligopol olduğunu kabul ettiğimiz an bilimsel (!) ideolojinin temel taşı olan tam rekabet modeli tamamen anlamsızlaşacaktır. Eğer üreticiler atomlar kadar çok ve piyasayı etkileyemeyecek kadar küçüklerse, nasıl olur da tekel veya oligopol oluşur? **Tekel veya oligopol kabul etmek, "evrensel" geçerli yasaları olan bilimsel tam rekabet modelini reddetmek anlamına gelir**.

Aşağıda tekel ve oligopol kuramlarını daha yakından inceleyeceğiz.

Tekel fiyatı

Tekel durumunda piyasada tek satıcı firma vardır. Tarihsel süreçle arası barışık olmayan Neoklasik ideoloji, bize nasıl olup da tekel oluştuğunu açıklamaz. Ama bir şekilde tekel firma vardır. Rakip firma ve rakip ürün olmadığı için, tekel firma istediği satış fiyatını ve üretim miktarını belirleme ayrıcalığına sahiptir. Eğer firma mümkün olan en yüksek kârı elde etmek istiyorsa, satış fiyatını marjinal maliyetin, marjinal gelire eşit ($MC=MR$) olduğu üretim miktarına göre belirlemelidir. Şekil:3'e göre, satış fiyatı p^* , üretilen miktar q^* olmalıdır. Bu durumda kâr edilen miktarı ise pp^*AB 'den oluşan dikdörtgen alan olacaktır.

Şekil:3 Tekel fiyatı

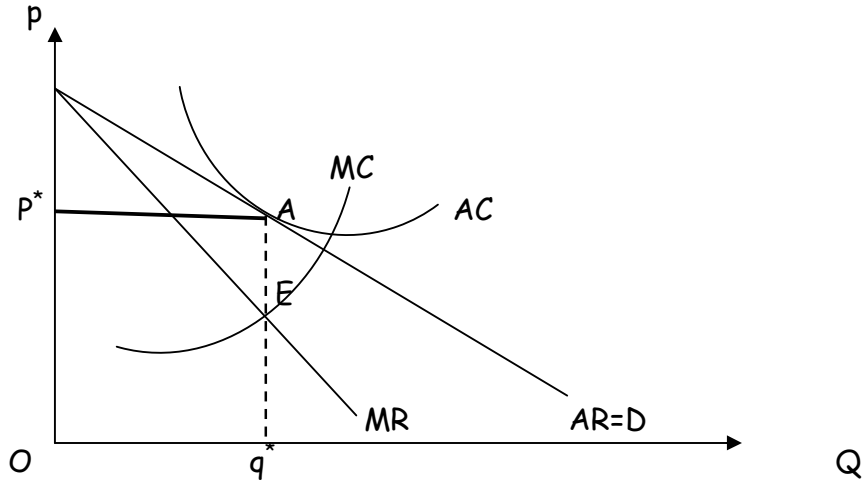

Bilimsel (!) kurama göre, üretici tekel olmasına ve hem üretim hem de fiyat hakkında tek söz sahibi olmasına rağmen, uzun dönemde ortalama üretim maliyeti değişir ve talep eğrisine teğet bir konuma gelir. Tekel firma artık normal kâr eder hale gelir (Şekil:4). Denge noktasında gene $MR=MC$ eşitliği vardır.

Neoklasik doktrinin bu kâr maksimizasyonu analizi, "kuramsal" açıdan mantıklı ve kendi içinde tutarlıdır, aynen tam rekabet modellerinde olduğu gibi. Ama aynen tam rekabet modellerinde olduğu gibi ütöpik ve gerçek ekonomik anlayıştan çok uzak bir modeldir. Gerçek ekonomilerde de tekel konumunda üreticilere rastlamak olasıdır. Ancak, hiçbir tekel konumundaki firma satış

fiyatını $MR=MC$ eşitliğine göre belirlemez, hatta bu konuda bilimsel (!) kuramı dikkate bile almaz. Model mantıklı ve tutarlı, ama fiyat belirleme açısından bir o kadar da ütöpiktir.

Şekil:4 Uzun dönem tekeli fiyatı

Tekelci rekabet ve fiyat

Kurama göre, bir yandan piyasaya giriş kolaylığı nedeniyle rekabet sürerken, diğer yandan da ürünle ilgili farklılıklar nedeniyle tekeli bir durum vardır. Başlangıçta tek satıcı firma olduğunu ve firmanın ürününü tekeli fiyatından satıp, tekeli kârı elde ettiğini varsayalım. Zaman içinde, yüksek kâr nedeniyle, başka firmalar da piyasaya girer ve hem üretimi hem de rekabeti arttırır. Artan rekabet ve üretimle birlikte fiyat düşecektir. Kısa dönemde tekeli rekabet fiyatı Şekil:3'te olduğu gibi belirlenir. Uzun dönemde ise tekeli rekabet satış fiyatı, Şekil:4'te olduğu gibi ortalama maliyetin talep eğrisiyle kesiştiği noktada olur.

Tam rekabet ve tekeli modelleriyle ilgili eleştiriler tekeli rekabet modeli için de geçerli olduğundan eleştirileri yinelemiyoruz.

Oligopolcü rekabet ve fiyat

Kurama göre, az sayıda rekabet eden firma vardır. Ya tek tip (homojen) bir ürün vardır ve piyasa talebi az sayıda firmalar tarafından karşılanır, ya da otomobil veya uçak piyasalarında olduğu gibi birkaç tane benzer ve ikame edilebilen ürün üreten firma vardır. Rekabet bu az sayıda firmalar arasında ürün farklılığı, reklam, fiyat farklılığı gibi çeşitli yöntemlerle yapılır.

Oligopol piyasaları ile ilgili çok sayıda kuram vardır. Bunların içinde en tanınanı Paul Sweezy'nin "Dirsekli Talep Eğrisi" kuramıdır. Ancak, Sweezy Marxist eğilimli bir iktisatçıdır, Neoklasik değil. Bu nedenle kendisinin modeline burada yer vermiyoruz.

Azalan verimler yasası ve fiyat

Neoklasik doktrinin en önemli özelliklerinden biri evrensel geçerli bir "azalan verimler yasası"na sahip olmasıdır. Bu yasa hem tüketiciler hem de üretim ilişkileri için geçerlidir.

Tüketici açısından bakıldığında, belli bir aşamadan sonra tüketicilerin üründen sağladığı fayda azalma trendine girer. Örneğin, 12. ürünün maksimum fayda sağlayan miktar olduğunu varsayalım. 1-12 arası ürünün sağladığı marjinal fayda artış gösterecek ama 13. üründen başlayarak azalma trendine girecektir. Genel ilkeler açısından tüketimle ilgili azalan verimler yasası hem kuramsal olarak hem de uygulama açısından mantıklı, tutarlı ve açıklayıcı nitelikler taşır.

Üretici açısından ise, kuramsal olarak mantıklı ve tutarlı olmakla birlikte gözden kaçırılması olanaksız çok ciddi bir sorun içerir: Sermaye (malları) "verimli" değildir, verimli olmaları ne mantıken ne de pratikte mümkündür. Üretimin, işgücü tarafından "üretmiş girdileri" olarak sadece ve sadece işgücünün verimliliğini arttırmaya yararlar. Dolayısıyla, sermayenin marjinal verimliliği ile ilgili tüm söylemler safsata ibarettir.

Bir an için sermayenin verimliliği safsatasının doğru olduğunu varsayalım. Neoklasik ideolojinin birçok çağdaş taraftarına göre bile sermayenin azalan verimliliği ilkesi yanlıştır. Teknolojik yeniliklerin yanı sıra beşeri sermayedeki iyileştirmeler sonucu sermayenin marjinal verimliliğinin azalmadığı, aksine artan verimliliğin geçerli olduğu görüşü savunulur (bak. içsel büyüme kuramları).

Zihinsel emek - fiyat ilişkisi

Neoklasik bilimsel (!) fiyat kuramı **zihinsel emek** gibi son derece önemli bir unsuru göz ardı eder. Halbuki **teknolojik yeniliklerin** kaynağı zihinsel emektir. Her türlü ekonomik faaliyetin ve verimlilik artışının kaynağı da zihinsel emektir. Bilindiği gibi bilimsel (!) fiyat kuramında zihinsel emeğin hiçbir rolü yoktur. Zihinsel emek ve ürünü olan teknolojik yenilikleri içermeyen bir fiyat kuramı bilimsel olmak bir yana "kısırlı ve safsata" olmaktan öte bir anlam taşımaz.

Hizmet sektörü ve fiyat

Hizmet sektöründe fiyat oluşumu sanayi sektöründekinden farklıdır. Ortada fiziksel ürünler yerine, üretildiği anda tüketilen, depolanamayan ve taşınmaz ürünler vardır. Hizmet sektöründe fiyat oluşumunun, meta sektörüne göre daha farklı özellikler içerdiğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Ancak, Neoklasik fiyat kuramı bu konuda da yetersiz kalmaktadır. Yapısal özellikleri nedeniyle kuram, fiziksel mal (meta) üretimi üzerine inşa edilmiştir. Çağdaş toplumlarda üretimin ve istihdamın büyük bir kısmını oluşturan hizmet sektöründe fiyat oluşumu hakkında yok denecek kadar söylemi ve açıklaması vardır. Klasik iktisatçılar zamanından beri bu böyle olmuş ve meta üretimi odak noktasında yer alırken, hizmet sektörü genellikle ihmal edilmiştir.

2- Büyüme

İktisat biliminin en önemli ve ilgi çeken kuramlarından biri herhalde büyüme kuramıdır. Çünkü büyümenin neden ve nasıl olduğunu doğru bir biçimde algılayıp, analiz edemezsek, sağlıklı, istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme politikaları oluşturabilmemiz, ülkeler arasındaki büyüme farklarını kapatmamız ve daha âdil bir küresel gelir dağılımı sağlamamız olanaksız olur.¹² İyi bir büyüme kuramının ise iyi bir fiyat kuramı üzerine inşa edilmesi, varsayımlarının mantıklı, gerçekçi ve tutarlı olması ve ekonomik olguları gerçekçi bir şekilde açıklayabilmesi gerekir.

Burada akla şöyle bir soru geliyor: Acaba Neoklasik büyüme kuramı gerçek ekonomik ilişkileri algılama, yorumlama ve çözüm üretme konularında bize ne kadar yararlı olabiliyor? Diğer bir deyişle, Neoklasik büyüme kuramı ne kadar akademik veya ne kadar gerçekçi, yani gerçek ekonomik olguları anlamamıza ne katkı sağlıyor?

Bu soruyu bir Neoklasik ideoloji taraftarına sorduğunuz zaman alacağınız yanıt olumlu yönde olacaktır. Kutsal İdeolojinin sadık taraftarına göre **evrensel ve pozitif (!)** bir bilim dalı olarak Neoklasik iktisat, büyüme olgusunu en doğru ve bilimsel (!) biçimde algılamamızı sağlar. Dolayısıyla, iktisat bilimine katkısının tartışılmaz olduğu ileri sürülecektir. Evrensellik ve pozitifliğinin en ciddi

¹² "Âdil" kelimesini okuyan Neoklasik iktisatçıların: "Pozitif bilim olan Neoklasik iktisadın 'adil, etik' gibi metafiziksel kavramlarla ilişkisi yoktur ve olamaz." Tarzında itirazlar olabilir. Doğrudur, adil olmak **metafiziksel** bir kavramdır ama **fayda** da öyledir.

göstergesi olarak da sahip olduğu **bilimsel (!)** boyutu, yani matematiksel derinliği öne sürülecektir.

Neoklasik ideoloji taraftarı olmayan birine sorduğunuz zaman ise yanıt farklı olacaktır. Maalesef, Neoklasik büyüme kuramı, gerçeklerden hayli uzak ütopyik varsayımları olan, tarihsel boyutları olmayan, her türlü psikolojik etkenden etkilenmeyen, yani duygusuz, "ekonomik insanların" (Homoeconomicus'ların) mekanik ilişkilerini gayet iyi bir biçimde ve bilimsellikle (!) sergilerken, **gerçek ekonomik ilişkilerin ise anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.**

Soyutluğu ve matematiksel derinliği, Neoklasik ideolojinin güçlü değil, tam tersine zayıf yönüdür. Çünkü bilimsel çalışmalarda matematiğin bir "araç" olarak kullanılması gerekirken, Neoklasik iktisat matematiğin bir alt branşı haline dönüşmüştür. Sosyal bir bilim dalı olan iktisatta, pozitif bilimlerde olduğu gibi, laboratuvar deneyleri yapmak, ilişkileri "kesin" matematiksel hesaplarla ölçmek mümkün değildir. En iyi olasılıkla gelecekle ilgili "eğilimler" ve "olasılıklar" çerçevesinde öngörüde bulunulabilir. Kutsal İdeoloji tarihsel olgular ve süreci de açıklayamaz. Örneğin, neden bir ülkedeki sermaye birikimi diğerinden az veya çoktur? Bunun tarihsel nedenleri nedir? sorusuna yanıt veremez. Çünkü bilimsel (!) iktisadın tarihi boyutu yoktur.

Uçak mühendisleri bir uçak tasarlarırken veya üretirken "**yer çekimi olmadığı**" veya pilotların hiç hata yapmayan "**Homo Pilotus¹³**" oldukları gibi varsayımlar yapmazlar. Yerçekimi kanunu ile ilgili birbirine **tamamen zıt bilimsel (!) görüşler** de ortaya atılmaz ve ardından Nobel ödülüyle ödüllendirilmez. Hiçbir doğa bilimci "varsayalım güneş sistemi yok", diye başlayan kuramlarla gezegenimizi anlamaya ve açıklamaya çalışmaz. Kendisinin evrensel yasaları olan, pozitif bir bilim dalı olduğunu iddia eden kutsal Neoklasik ideolojinin hangi pozitif bilim dalını örnek aldığını sormak gerekir?

Neoklasik büyüme kuramının temel özellikleri

1- Teknolojik yenilik, beşeri sermaye ve büyüme

Neoklasik fiyat kuramı uzun zamandır yapısal ve niteliksel açılardan bir gelişme göstermezken, büyüme kuramında bazı önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

¹³ "Homo Pilotus" kavramı, tahmin edileceği gibi burada sanal ve mekanik bir pilot anlamında kullanılmaktadır.

Aslında 1950'lere kadar Neoklasik ideolojinin bir büyüme kuramı bile yoktu, demek yanlış olmaz. Solow'un katkıları sayesinde Neoklasik ideoloji teknolojik yeniliklerin önemini "**yeniden**" keşfetti. "**Yeniden**" çünkü bu gerçek zaten hem üreticiler hem de Smith, Ricardo, Marx gibi Klasik iktisatçılar tarafından biliniyordu (bak. Gürak, 2006). Ama ne yazık ki büyümenin en önemli unsuru olan teknolojik yenilikler kaynağı bilinmeyen ve sistem dışında oluşan, sonra da sihirli bir şekilde ekonomiye katkı yapan "dışsal" bir etken olarak sunuldu ve kabul gördü.

Artık uzun dönemde büyümenin tek nedeni olan **teknolojik yenilikler** Solow'un modelinde olduğu gibi kaynağı belirsiz **dışsal** bir etken konumunda değil. Hatta, kuramsal olarak, **içsel** dinamiklerden kaynaklandığını göstermeye çalışılan birçok model üretildi. Teknolojik yenilikleri gerçekleştiren **beşeri sermaye (emeğin niteliği)** kavramı da, iktisadi büyüme modelleri içinde giderek daha çok ilgi çekmekte ve büyüme modellerinde hak ettiği önemi ve değeri toplamaya devam etmektedir.¹⁴ Beşeri sermaye (emeğin niteliği) ile teknolojik yeniliğin, ekonomik büyüme ile bağlantısı ve nedensellik ilişkisi daha gerçekçi bir zemine oturtulduğu zaman, uzun dönem büyümede zihinsel emeğin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Beşeri sermaye konusunda Lucas'ın (1988), teknolojik yenilikler ile beşeri sermaye konusunda ise Romer'in (1990) katkıları bu yönde atılmış adımlardır. Aslında bu kuramlara "yeni" demek pek doğru bir ifade olmaz. Biraz dikkatli incelendiğinde Lucas ve P. Romer'in modellerinin, Marxist emek-değer kuramının farklı biçimdeki "yeni" versiyonları olduğu görülecektir (Gürak, 2000-c).

Zihinsel emeğin, kişilerin ve ülkelerin yaşam standartlarının sürekli artmasında temel etken olduğu görüşünün yaygın kabul görmesi ve büyüme kuramındaki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için biraz daha olgunlaşmasını beklemek gerek, gibi görünüyor. En azından Solow'un Nobel ödülü konuşmasından böyle bir izlenim elde ediliyor. Nobel ödüllü ünlü iktisatçı Solow'a (1987) göre¹⁵: "**Teknoloji, hala büyümenin egemen motoru konumundadır; ikinci sırada ise beşeri sermaye yatırımları geliyor.**" Oysa gerçek Solow'un söylediğinin tam tersidir: Zihinsel emek veya emeğin niteliği büyümenin temelidir, çünkü

¹⁴ Lucas ve Romer'in içsel büyüme modellerini eleştiren görüşler için bak: H.Gürak, The Neoclassical Marxists, *YK Economic Review*, Dec. 2000.

¹⁵ The technology remains the dominant engine of growth, with human capital investment in second place.

teknolojik yenilikler zihinsel emeğin ürünüdürler (Gürak,2000-a). Solow'un alt-üst ettiği bu durumun mutlaka düzeltilmesi gerekir.

2- Sermaye birikimi ve büyüme

İktisat biliminde çok sık kullanılan ve kritik öneme sahip bir kavram olmasına karşın, sermaye nedir? diye sorulduğunda farklı tanımlarla karşılaşılır. Kimileri için sermaye, "sermaye mallarıdır", kimileri için ise sermaye "paradır". Klasik iktisatçıların anlayışına göre sermaye, ücreti de dahil olmak üzere tüm üretim amaçlı girdiler için yapılan finansal harcamalardır.

Neoklasik ideolojinin modellerinden edinilen izlenim ise sermayenin "sermaye malları" olduğu yönündedir. Üretimde sadece iki faktör kullanılır: Emek (L) ve sermaye (-malları) (K). Bunların dışında ne hammadde kullanılır, ne enerji ne başka bir girdi. Girişimcinin veya eskiden dendiği gibi kapitalistin, sahip olduğu sermaye (-malları) fiziksel mal (hizmet değil) üretimde kullanılan ve "üretken" (verimli) olan bir üretim faktörüdür.

Neoklasik ideolojinin iddia ettiği "sermayenin verimliliği" olgusu ve bu bağlamda yapılan analizler temelinden yanlıştır, yanıltıcıdır. Çünkü sermaye malları, zihinsel emeğin ürünü olan teknolojinin yardımıyla "üretilmiş", yani işgücü tarafından değişime uğramış, doğanın ürünleridir. Özü emek ve doğa olan sermaye mallarının üretilmelerinin nedeni, emeğin "verimliliğini" arttırmaktır. Dolayısıyla, sadece ve sadece **işgücünün verimliliği arttırmak** amacıyla üretilmiş araç-gereçler olduklarından, sermaye mallarının ne verimliliği vardır, ne de marjinal verimliliği. Kendi başlarına üretime hiçbir katkıları yoktur, hiç olmamıştır ve olamaz da. Sadece ve sadece, kendilerini üreten emek tarafından üretimde kullanıldıklarında, bir işe yararlar. Örneğin, bir torna makinesi veya matkap, veya uçak veya bilgisayar, kendisini üreten işgücü olmadan hiçbir işe yaramaz, hiçbir şey üretmez. "Yapay zeka" sahibi robotlar bile onu üreten işgücü tarafından belli komutlar verilmeden hiçbir işe yaramazlar. Kısacası, sermayenin üretkenliği koca bir safsatadır.

Kutsal İdeoloji'nin böyle bir kavramı "bilimsel" analizlerde ısrarla kullanmasının nedeni Marxist görüşlerin çok güçlü olduğu 1800'lü yıllara kadar gider. O zamanlar Marx, iktisat biliminin kurucusu kabul edilen Smith ve özellikle de Ricardo'nun iktisadi araştırmalarından yola çıkarak, kendisinden önceki iktisatçılardan çok farklı sonuçlara varmıştı. Marx'ın radikal iddialarından biri sermaye sahibinin aldığı kârın, ödenmemiş ücret olduğu, yönündeydi. Çünkü, Marx'a göre sermaye, hiçbir şey üretmeden üretimden bir pay alıyordu ve bu bir sömürüydü. Bu görüşlerden rahatsız olan zamanın liberal iktisatçıları

Marx'ın görüşlerine karşı güçlü karşı görüşler oluşturmaya çalışıyorlardı ve 1870'li yıllardan itibaren Walras, Menger, Jevons gibi iktisatçıların öncülüğünde "farklı" bir iktisat bilimi oluşturmaya çalıştılar. Yeni görüşlerde artık, "siyasal iktisat" yoktu, "bilimsel iktisat" vardı. Metafiziksel kavramlar bir tarafa bırakılacak, fizik, astronomi gibi "evrensel" yasaları olan bir bilim oluşturulacaktı. Tarihi, sübjektif davranışları, siyasal tercihleri olan insan gitti, yerini bilimsel "homo-economicus" aldı.

Ekonomi ders kitaplarında hala çok yaygın olarak kullanılan ve az- çok iktisat eğitimi almış kişilerin düşüncelerinde yanlış olarak yer alan temel olgulardan biri de tasarruf-yatırım eşitliği ve büyümeye etkisidir. Yaygın olan bu kaniya göre, büyümenin önündeki en önemli engel tasarrufların yetersizliğidir ve ancak tasarrufların artmasıyla yatırım artacak, ekonomi büyüyecek, istihdam artacak ve ekonomi "dengeye" gelebilecektir. Çok sayıda taraftarı olan bu görüş, son zamanlarda büyümede teknolojik yeniliklerin ve emeğin niteliğinin (beşeri sermayenin) öneminin giderek daha iyi anlaşılması sayesinde ciddi bir darbe almıştır. Ayrıca, bireysel tasarruf miktarı artmadan, Merkez Bankası veya çeşitli finans kaynaklarından borçlanarak da yatırım için gerekli fonlar bulunabilir. AB'de ve ABD'de çok büyük miktarlarda parasal birikim (tasarruf) vardır. Ama bunlar yatırıma dönüşmez. Bu gerçek bile $S=I$ eşitliğinin safсата olduğunun anlaşılması için yeterlidir.

Büyüme tasarruf-yatırım eşitliğine dayandıran görüş iktisadi kuramların çok daha az gelişmiş olduğu dönemlerden kalma bir mirastır. O zamanki görüşe göre, kapitalistlerin bütün gelirlerini, yani kârlarını, yatırıma dönüştürdüğü ve âtil durumda saklamadığı varsayıyordu. Dolayısıyla, kapitalist için kâr ile tasarruf eş anlamlı olarak kullanılıyordu ve atıl kalmamaları için yatırıma dönüşmekten başka bir yol yoktu.

Dengeci geleneksel kuramların mantıksal yapısı gereği, tasarruf ile yatırımın eşit olması gerekir. İşte bu hatalı mantıksal ilişki hala iktisat ders kitaplarında kullanılmaktadır. Hatta Dünya Bankası gibi bir kurum Aralık-2005 tarihinde büyüme analizlerinde hâla tasarruf-yatırım eşitliğine dayanan ICOR¹⁶ [$=\Delta K/\Delta Y$ veya $(I_t = Y_{t+1} - Y_t)$] yöntemini kullanmaktadır (http-2).

Büyümede elbette ki sermaye (-malları) birikimi, yani yeni yatırımlar önemlidir. Ama sermaye birikimi, tasarruf-yatırım eşitliğine dayanan uzun dönem büyüme açıklamak için yeterli değildir. Yeni ürünler sunan teknolojik

¹⁶ ICOR= Incremental Capital-Output Ratio (Sermaye-Çıktı Artışı Oranı)

yenilikler olmadan büyüme sadece ve sadece piyasalar doyuma ulaşana kadar, yani belli bir süre için, gerçekleşebilir. Piyasaların doyuma ulaşmasıyla birlikte büyüme sona erecektir, cet. par. Oysa, gerçek bulgular bize büyümenin dinamik bir süreç olduğunu gösteriyor. Bu nedenle, büyüme sürecini daha iyi anlayabilmek, açıklayabilmek ve geleceğe yönelik önerilerde bulunabilmek için üreticileri, teknoloji kavramı çerçevesinde genelleme yaparak ve üç ana gruba ayırarak incelemek yararlı olacaktır:

1. **Gelişmiş teknolojiler üreten ve kullanan.**
2. **Gelişmiş teknolojileri kullanabilen.**
3. **Eski üretim yöntemleri kullanan.**

Birinci grubu çoğunlukla gelişmiş ülke firmaları oluşturur. Bu firmalar sürekli olarak "yeni" teknolojiler üretme arayışları içindedirler ve bu yenilikleri tüketicilerin beğenisine sunarlar. Gelişmiş teknoloji içeren sermaye malları ve bunları kullanacak niteliklere sahip işgücü yeterli düzeydedir ve bunların hem nicelikleri hem de nitelikleri her geçen gün artmaktadır.

İkinci gruptaki firmalar belli bir sermaye malları ve nitelikli emek birikimi olan firmalardır. Bu firmalar, dinamik sektörlerde çağdaş düzeyde yeni teknolojiler üretecek düzeyde olmayabilirler. Ama marjinal miktarda da olsa "yeni" sayılabilecek bazı teknolojik yenilikler yapabilme beceri ve bilgi birikimine, en azından potansiyeline, sahiptirler. Belli bir düzeyde ve sayıda "nitelikli işgücüne" ve teknolojik-kurumsal altyapıya sahiptirler ama genellikle gelişmiş ülke firmalarının, ileri teknoloji ürünlerinin genellikle emek-yoğun kısımlarını üretip, küresel üretimden pay alırlar.

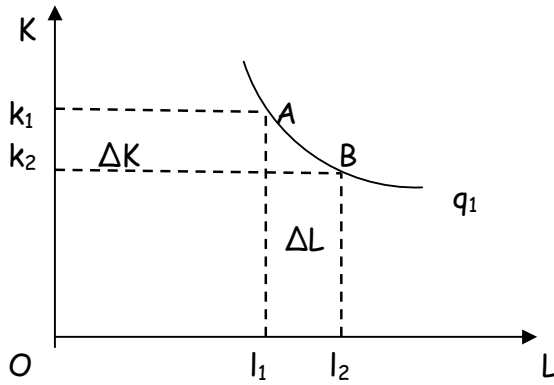
Üçüncü gruptaki firmalara örnek olarak göreceli olarak daha az gelişmiş ülke firmaları gösterilebilir. Bu ülkelerdeki firmaların ne teknolojik yeniliklere ayak uydurabilecek işgücü birikimi vardır ne sermaye malları birikimi ne de teknolojik-kurumsal altyapı. İçinde buldukları sosyo-ekonomik koşullara bir de küresel teknoloji piyasaları aksaklıkları eklenince, bu firmalar teknolojiyi ancak "**koşulların elverdiği oranda**" erişebilme ve kullanabilme şansına sahiptirler.

Özetleyecek olursak; sermaye malları "üretken" olmadıkları için büyümeye kendiliklerinden bir katkı yapamazlar. Ama var olan sermaye mallarının niteliği ve niceliği, emeğin niteliği ve niceliği ile birlikte büyüme için önemli bir altyapı oluşturur.

Emek-sermaye ikamesi

Solow öncesi dönemde geçerli olan Neoklasik ideolojinin üretim kuramına göre, sadece iki üretim faktörü vardı: emek (L) ve sermaye (K) ve üretim miktarını etkilemeden bu ikisinin birbiri ile ikamesi mümkündü. Diğer bir deyişle, üretilen miktarı düşürmeden, üretim faktörlerinden birinin kullanılan miktarı azalırken, diğerinin kullanılan miktarı arttırılabilirdi. Şekil:5'te $\Delta L/\Delta K$ oranı, teknolojinin veri olduğu varsayımıyla emek-sermaye ikamesinin nasıl gerçekleştiğini göstermektedir.

Şekil:5 Geleneksel marjinal teknik ikame oranı

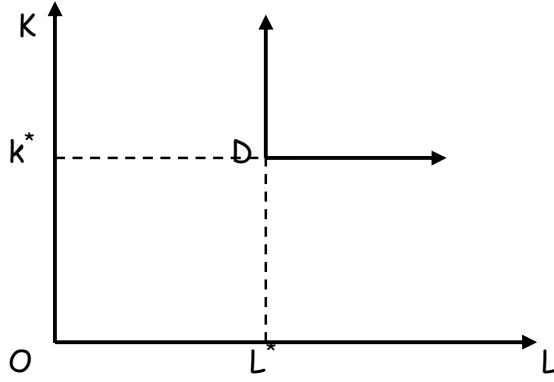

Emek-sermaye tam ikame edilebilir varsayımı Neoklasik kuramın birçok ütopyik varsayımlarından biridir. Her teknolojinin **optimum** üretimi sağlayacak tek faktör kullanımı oranı ve üretim kapasitesi vardır. Bazen marjinal ikame olanağı olsa da bu durum tam ikame edilebilirlik varsayımını doğrulamaz. Optimum faktör oranı düzeyinde maliyetler en az, kâr, gelir ve istihdam ise olabilecek en yüksek seviyededir. Her ne kadar bilimsel (!) de olsa salt kuram "öyle uygun görüyor" diye üretimin girdileri ikame edilemez. Kuramın gerçeklere uygun olması gerekirken, gerçek iktisadi ilişkiler kurama uygun hale getirilmeye çalışılırsa sonuç safсата olmaktan öte gidemez.

Elbette, üretim aşamasına gelmeden önce firmanın **emek-yoğun teknolojiler** ile **teknoloji-yoğun teknolojiler** arasında seçim yapma olanağı vardır. Ancak, bu seçim bir kez yapıldıktan sonra optimum üretim için gerekli K/L oranı belirlenmiştir ve bu oranın dışında bir ikame, ne rasyoneldir ne de optimum. Örneğin, beş torna makinesi için beş işçi gerekliyse, bilimsellik (!) adına da olsa üretime aşamasında dört torna makinesi ve sekiz işçi çalıştırıp aynı verimliliği

elde etmek mümkün olamaz. Böyle bir ikame olasılığını düşünmek bile üretimin mantıksal kurallarına aykırıdır ve bilimsel değildir. Şekil:6'da gösterildiği gibi, üretimi optimum yapan emek-sermaye (-malı) oranı üretime başlamadan önce bilinir ve bu oran Şekildeki D noktasıdır.

Şekil:6 Optimum emek-sermaye ikame oranı

Aslında üretim aşamasından önce de emek ile sermayenin tam ikamesi söz konusu olamaz. Çünkü, daha önce de vurgulandığı gibi, üretim başlamadan önce daha az/çok emek ve daha az/çok sermaye malı kullanan teknolojiler arasında tercih yapmak mümkündür. Ama bu sefer üretilen ürün büyük olasılıkla AYNI ürün olmayacaktır. Çünkü üretimde kullanılan teknoloji, aynı zamanda üretilen ürünün kalitesini de etkileyecektir. Daha gelişmiş teknolojiyle üretilen mallar genellikle daha düşük maliyetli ve ürünün gelişmişlik düzeyiyle ilişkili olarak da daha yüksek kalitede olurlar. Örneğin, Bir otomobili sadece işgücü kullanarak üretmek olanaksızdır. Otomobilin her bir parçasının üretimi için farklı teknolojiler kullanılır. Parçaların üretiminde kullanılan teknolojiler ve işgücünü kalitesi, son ürün olan otomobilin de kalitesini etkiler. Varsayalım, her ara ürün bir biçimde satın alındı ve geriye sadece parçaların montaj işi kaldı. Bu durumda robotlardan yararlanarak işgücü talebini asgari düzeye indirmek, veya sadece işgücü kullanarak "montajı" gerçekleştirmek olasıdır. Sonuçta her iki durumda üretilen otomobiller arasında kalite açısından bir fark olmayabilir. Ama büyük olasılıkla maliyetler arasında büyük farklar olacaktır; özellikle de kitle üretimi söz konusu olduğunda.

Üretimde **bölünebilirlik** varsayımı da tamamen gerçek dışıdır ve gerçekleşmesi olanaksız bir varsayımdır. Ürünlerin ve üretim yöntemlerinin teknolojik gelişmişlik düzeyi arttıkça, sabit yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı da

giderek artmakta, üretim biriminde bölünebilirlik bir yana yerini bölünemezliğe bırakmaktadır.

Denge ve büyüme

Neoklasik ideolojinin en önemli özelliklerinden biri gerçek olabileceği sanılan afaki "denge" durumudur. Eğer gerçekten denge mümkün olsaydı, bu durum büyümenin de sonu olurdu. Çünkü denge durumunda her şey -üretim, istihdam, talep, fiyat, vs. optimum seviyesindedir ve büyümede sınırın sonuna varılmıştır. Denge konumuna gelindikten sonra büyüme oranının ancak dışsal bir etken olan nüfus artış oranı kadar artacağı varsayılır. Oysa, büyüme dinamik bir süreci kapsar ve bir çok Neoklasik iktisatçı da bu gerçeği kabul ederler. Ama gene de "statik" denge olgusunu terk etmezler veya edemezler. Çünkü dengenin reddi ile beraber Neoklasik modeller ve analizler de telafisi olmayan büyük bir darbe alacaktır.

Ayrıca, nüfus artışı Neoklasik kuramların ileri sürdüğü gibi büyümeyi arttırıcı bir etkiye sahip olsaydı, nüfusu hızlı artan ülke ekonomilerinin hızlı büyümeleri gerekirdi. Oysa gerçek yaşamda bunun tam tersi gözlenmektedir. Nüfus artışı hızlı olan ülkeler büyüme açısından daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve nüfus artış hızını düşürmenin yollarını aramaktadır. İstihdam edilebilir nüfusun artması, daha çok bireyin otomatik olarak üretimde istihdam edilebileceği ve üretilen ürüne talebin artacağı anlamına gelmez. Hatta tam tersi olabilir. Asıl önemli olan, Neoklasik ideolojinin öngördüğü gibi nüfustaki sayısal artış değil, satın-alma gücündeki artıştır.

Dengeyi ilgilendiren diğer önemli bir husus "teknolojik yeniliklerdir". Teknolojinin "durağan" olduğu modellerde denge noktasına ulaşıldıktan sonra büyümenin de sona ermesi normal bir beklentidir. Ancak, Solow'un çalışmaları sayesinde iktisat bilimi teknolojik yeniliklerin varlığını, önemini ve büyümeye etkisini **YENİDEN** keşfetti. Üstelik teknolojik yeniliklerin kaynağı ve sisteme girişi konusunda hiçbir fikri olmamasına rağmen, Solow Nobel ödülüyle ödüllendirildi. Halbuki herhangi bir girişimciye sorsalardı veya Adam Smith'in zamanından beri yazılanları biraz dikkatlice okusalardı, teknolojik yeniliklerin hep varolduğu, toplumsal refahın artışında çok önemli bir unsur olduğu gerçeğini çok daha önceden fark edeceklerdi. Özellikle Marx ve uzun bir süre sonra da Schumpeter teknolojik yenilikler nedeniyle sistemin sürekli olarak

değişim içinde olduğunu ve kapitalizmin **yıkarken yapıcı olma özelliği** sayesinde sürekli verimlilik ve refah artışları sağladığını hep vurgulamışlardı¹⁷.

Kurumlar ve büyüme

Tarihsel sürece, insanın sübjektif davranışlarına, siyasal ilişkilere yer vermeyen Neoklasik ideoloji, kurumların büyüme üzerindeki etkilerini de göz ardı eder. Oysa kurumlar, sistemin verimli ve etkin işleyebilmesi için gerekli olan yazılı ve yazısız, kimi geleneksel, kimi modern çeşitli "kuralları" içerirler ve bazen sistemin daha etkin işleyişini yardımcı olurken, bazen de gelişmenin önüne ciddi engeller olarak ortaya çıkarlar.

Tarih boyunca uygarlıklar hep kurumlarla beraber var olmuşlardır. Günümüzde de kurumların toplumsal yaşamı şekillendirici ve yönlendirici etkileri devam etmektedir. Hatta eski zamanlara kıyasla daha etkin bir rol oynadıkları bile söylenebilir. Etkin kurumlara ve yöneticilere sahip ülkeler daha hızlı kalkınmakta, sorunlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde çözebilmektedirler. Kutsal İdeoloji'nin kurumların etkisini göz ardı etmesi, kuramlarının kısırlığının en belirgin göstergelerinden biridir.

Azalan verimler yasası ve büyüme

Her nedense, belki de tesadüf eseri (!), ünlü Azalan Verimler Yasası'ndan söz ederken örnek olarak hep tarım kesimi gösterilir. Bir birim toprakta kullanılan işgücü sayısı ile oynanarak verimlilik artışının azalan verimler yasasına ne kadar uyumlu olduğu "bilimsel" (!) bir şekilde ispatlanır. Daha önce belirtildiği gibi, Neoklasik görüşe göre, üretim faktörleri birbirlerini ikame edebilirler. Ama nedense Neoklasik ideoloji taraftarı iktisatçılar hiçbir zaman; "bir birim işgücünü" sabit varsayıp, diğer üretim faktörünü bir birim arttırdığımız zaman verimlilik nasıl etkilenir? sorusunu sormaz. Yani, verilen örneği tersten test etmeyi hiçbir zaman denemezler. Daha doğrusu böyle bir testin sonucunu görmek istemezler. Ayrıca verilen örnekte teknolojik yeniliklerin tarımsal

¹⁷ Teknolojik yenilikler ve ekonomiye etkileri denince birçok iktisatçının aklına ilk gelen isim Schumpeter'dir. Oysa Marx'ın şu sözleri Schumpeter'den çok uzun yıllar önce teknolojik yeniliklerin önemini çok net ortaya koymaktadır: "**The bourgeoisie cannot exist without continually revolutionizing the instruments of production, and thereby the relations of production and all the social relations..... Constant revolution in production, uninterrupted disturbance of all social relations, everlasting uncertainty and agitation, distinguish the bourgeois epoch from all earlier ones.**" (Capital, Vol. I, s.457, dipnot)

verimliliği nasıl etkileyeceği de hiç hesaba katılmaz. Ama tüm bu eksiklikler nedense Kutsal İdeoloji taraftarlarını hiç rahatsız etmez..

Acaba tarım için geçerli olan Azalan Verimler Yasası, sanayi sektöründe de geçerli midir?

Teknolojik yenilikler sayesinde sanayi sektöründe çalışılan bir birim zamanda veya çalışan kişi başına verimlilikte "ölçeğe göre artan getiri" (IRTS) geçerlidir (Gürak; 2004-b). Aksi durumda girişimci ne maliyet düşürücü teknolojik yenilik peşinde koşacak ne de "yeni ürünler" bulma çabasında olacaktır.

3- Uluslararası (küresel) ticaret¹⁸

Küresel ticaret kuramlarının iktisat ders kitaplarındaki tanıtımı genellikle A. Smith'in "mutlak üstünlük" kuramı ile başlar ve Ricardo'nun "karşılaştırmalı üstünlük" kuramı ile devam eder. Klasik iktisadi kuramlar genellikle emek-değer kavramları üzerine inşa edilirdi. Bu kavramların kullanımından ve bağlantılı iktisadi görüşlerin gidişatından hoşnut olmayan bazı iktisatçılar farklı yapısal özellikleri olan ticaret kuramları üretmeye ve geliştirmeye çalıştılar ve çeşitli katkılarda bulundular. Bu katkıların en tanınmış olanları Marshall'ın "teklif eğrileri", Haberler'in "fırsat maliyetleri", Heckscher-Ohlin'in "faktör donanımı", yaklaşımlarıdır. Daha sonraları Singer-Prebisch, Bhagwati, Lewis gibi bazı gelişmekte olan ülke iktisatçıları da küresel ticaret ilişkilerine çeşitli kuramsal katkılarda bulundular. Ayrıca "teknoloji farklılıkları" veya "nitelikli emek" veya "ürün dönemleri" veya "açıklanmış kıyaslamalı üstünlükler (RCA)" gibi değişik katkıları da unutmamak gerekir.

Ancak, iktisat bilimi açısından ortada çok üzücü bir durum var. Şimdiye kadar ortaya konan küresel ticaret kuramlarının hiçbiri gerçek küresel ticari ilişkileri gerçekçi bir boyutta incelemeyi başaramamıştır. Genellikle yanlış tanımlar, kavramlar ve varsayımlardan yola çıkıldığı için, küresel (uluslararası) ticari kuramlar sadece akademik ortamlarda geçerli ütopyik ilişkiler olmaktan öteye gidememiştir. Kuramları ütopyik yapan ortak ve en önemli yanlış ise küresel ticaretin ülkeler arasında yapıldığı varsayımından yola çıkılmasıdır. Oysa, **ülkeler ticaret yapmaz, tüzel veya gerçek ticari birimler yapar.**

¹⁸ H. Gürak'ın "Ekonomik büyüme ve küresel ekonomi" başlıklı kitabından yararlanılmıştır.

Makine, lokomotif, telefon, otomobil gibi metaları ve tüm ticari hizmetleri kısaca "firma" diye tanımlayacağımız gerçek veya tüzel kimliğe sahip ticari birimler üretir ve satarlar. Bu satışlar ülkeler arasında gerçekleştiği zaman ihracat-ithalat, yani küresel (uluslararası) ticaret olarak sınıflandırılırlar. Aslında iktisadi ilişkilerin özellikleri açısından küresel (uluslar arası) ticaretin, ülke içinde yapılan ticarettten farkı bir yanı yoktur. Örneğin, İstanbul-Ankara veya Roma-Milano arası ticaretin koşulları ile Türkiye-İtalya veya Azerbaycan-Hindistan arası gerçekleşen ticaretin nedenleri ve ilkeleri genellikle aynıdır. Her zaman ilişkileri yönlendiren ana neden kâr etme güdüsüdür. Küresel ticareti, yurt içi ticarettten farklı kılan temel etken hükümetlerin uyguladıkları farklı dış ticaret politikalarıdır. Eğer gümrük vergisi veya kota gibi görünür veya görünmez çeşitli engeller varsa, doğal olarak gerçekleşen ticaretin miktarı ve nitelikleri bundan etkilenecektir. Ama ülkeler arası ticareti ve rekabeti engelleyen unsurlar yoksa, iç ticaret ile dış ticaret arasında özünde hiçbir fark yoktur. Örneğin, AB üyesi ülkeler arasında sanayi ürünleri için her türlü olan engeller kaldırıldığından, bir İtalyan firmasının kendi ülkesi içindeki firmalar ile yaptığı ticaret hangi kurallar çerçevesinde yapılıyorsa, bir İspanyol firmasıyla yapacağı ticaret için de aynı kurallar geçerlidir. Dolayısıyla, iç ve dış (uluslar arası) ticaret arasında hiçbir fark bulunmaz.

Smith zamanından beri "ülkeler arası" ticaretin nedenleri ve sonuçları ile ilgili olarak birçok kuram geliştirilmiş ve iktisat biliminde eğrisiyle, doğrusuyla bazı paradigmlar oluşmuştur. Bunların içinde en yaygın kabul göreni "karşılaştırmalı üstünlük" ilkesine göre olanıdır. Durum böyleyken birinin kalkıp var olan paradigmların temelinden "yanlış" olduklarını iddia etmesi doğal olarak tepki ile karşılanacaktır. Ancak önyargılar bir tarafa bırakılıp, paradigmlar akılcı ve gerçekçi bir yaklaşımla yeniden değerlendirildiğinde, paradigmların birçok ciddi yanlışları içerdiği görülecektir. Aslında bu sonuca varmak için çok derin bilimsel araştırmalara filan da gerek yoktur. Dış ticareti gerçekleştiren firma elemanları ile konuşulunca dış ticareti yapanların ülkeler değil, firmalar olduğu çok net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Okuyucunun aklına şu sorular gelebilir:

- 1- Eğer dış ticaret kuramları genel olarak temelinden "hatalı" ve doğru olan bu kadar net görülebiliyorsa, neden şimdiye kadar kimse bunun farkına varmadı?
- 2- Firmalar arası ticaret sonucu veriler "ülke" adına kaydedildiklerine göre, "ülkeler arası ticaret" demek neden sakıncalı olsun?

Birinci soruya şöyle bir yanıt verilebilir: Smith, yeni oluşmakta olan kapitalist süreçte emek-değer-fiyat-büyüme gibi anahtar kavramların açıklamasını

yapmaya çalışırken, bir yandan da savunduğu yeni düzenin, yararlarının, küresel ticaret açısından, Merkantilist düzenin anlayışından daha üstün olduğunu göstermeye çalışıyordu. Yaşadığı dönemin koşulları ve iktisat biliminin düzeyi göz önüne alındığında Smith'in uluslar arası ticaret ile ilgili katkısı bazı eksikler ve hatalara karşın çok önemliydi. Herkesin bildiği "mutlak üstünlükler" kuramı böyle bir ortamda ortaya çıktı.

Çizelge:3 Mutlak üstünlük ve ticaret-1

Ülke / ürün	Otomobil	Telefon
Türkiye	4 birim	2 birim
İsveç	3 birim	6 birim

Türkiye'nin 4 birim otomobil ile 2 birim telefon, İsveç'in 3 birim otomobil ve 6 birim telefon ürettiğini varsayalım. Otomobil üretiminde Türkiye, telefon üretiminde İsveç "**mutlak üstünlüğe**" sahiptir Çizelge:3). Hangi ülkenin hangi üründe uzmanlaşması gerektiği bellidir. Ancak, bu kurama göre ortada bir sorun vardı: Eğer Türkiye veya İsveç her iki ürünün üretiminde de mutlak üstünlüğe sahip olsaydı ticaret nasıl yapılacaktı? (Çizelge:4). Nitekim, o zamanki İngiltere bir çok malın üretiminde diğer ülkelere göre "mutlak üstünlüğe" sahipti. Böyle bir durumda kuram amacına hizmet edemiyordu; çünkü "serbest" dış ticareti teşvik edici bir durum yoktu.

Çizelge:4 Mutlak üstünlük ve ticaret-2

Ülke / ürün	Otomobil	Telefon
Türkiye	4 birim	2 birim
İsveç	5 birim	6 birim

Ricardo'nun "**karşılaştırmalı üstünlükler**" kuramı iktisat biliminin imdadına yetişti (Çizelge-5). Artık bütün ülkelerin neden birbirleriyle ticaret yapmaları gerektiğini açıklayan "bilimsel (!)" bir kuram vardı. "Fırsat maliyeti" yaklaşımına göre Türkiye'nin otomobil, İsveç'in telefon üretiminde uzmanlaşması küresel üretim ve ticaret için en optimum çözüm olacağı varsayılır.

Çizelge:5 Karşılaştırmalı üstünlük ve ticaret

Ülke / ürün	Otomobil	Telefon
Türkiye	3 birim	6 birim
İsveç	1 birim	4 birim

Ricardo sonrası Neoklasikler'in çabalarıyla emek-değere dayalı dış ticaret kuramı çeşitli aşamalardan geçti. Neoklasik iktisatçılar "ülkelerarası karşılaştırmalı üstünlükler" kuramını hâla yaygın bir şekilde kullanmaya ve öğretmeye devam etmektedirler. Bu arada, bazı iktisatçıların "bilimsel" (!) ticaret kuramları ile "gerçek" küresel ticari ilişkileri uyumlu hale getirme çabaları elbette sevindirici bir gelişme olmakla birlikte, (bak. Krugman, 1996) bu çabaların nasıl bir sonuç vereceğini zaman içinde hep birlikte göreceğiz.

Kuram ve realite

Geriyeye dönüp baktığımızda, küresel ticaret kavramı çerçevesinde oluşturulan kuramlarının bu kadar uzun zaman iktisatçıları meşgul etmesini, kuramların ciddi yanlış yanlarının farkına varılamamasını anlamak pek kolay değil. Tarihsel perspektif içinde Klasik dönem sonrası iktisatçılar arasında en gerçekçi yaklaşımı sergileyen kişilerden birinin Vernon (1966) olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Vernan'a göre "teknolojik yenilik", ölçek ekonomisi" ve "belirsizlik" gibi faktörler üretim maliyetleri ve üretim yeri açısından önemli etkenlerdir ((Vernon, 1966; s.190).

Firmalar arası rekabette geçerli olan bir üstünlük kuralı vardır. Ama bu üstünlük, "**karşılaştırmalı mutlak üstünlük**" kuralıdır, "**karşılaştırmalı göreceli üstünlük**". Kuralı değil Ayrıca, karşılaştırmalı mutlak üstünlüğün sadece fiyat için değil, kalite ve tasarım için de geçerli olduğunu eklemek gerekir.

İkinci sorunun yanıtına gelince: Firmaların yaptığı küresel ticaret sonucu veriler, ülkelerin ticaret dengesi bilançosuna yazılır; bu doğrudur. Bu mantıksal değerlendirme ile bir çok kişi ısrarla ülkeler arası ticaretin yapıldığını düşünür ve iddia eder. En önemli dayanaklarından biri ülkelerin uyguladıkları ekonomik politikalar ile ticaretin yönünü, miktarını, kalitesini etkileyebilmesidir. Ancak, ülkelerin ticareti teşvik edici veya kısıtlayıcı politikalar uygulamaları, bunun sonucu olarak ticaret hacminin etkilenmesi başka bir şeydir, ülkelerin birbirleriyle ticaret yaptığı anlayışı çok farklı bir şeydir. Aradaki farkın iyi anlaşılabilmesi sonucu maalesef küresel ticaret kuramları gerçeklerden kopmuş, iktisat biliminin bu alandaki gelişimi de sekteye uğramıştır.

Türkiye'nin 2005 yılı tahmini ihracatı yaklaşık 100,000 TL, ithalatı 140,000 TL. Bu rakamlar Türkiye'de bulunan firmaların faaliyetleri sonucu elde edildi, ama firmalar Ricardocu "karşılaştırmalı üstünlük" kuramını temel alarak bu ticareti yapmadılar. Aynı koşullar ve sonuçların dünyanın her yerinde geçerlidir. Küresel üretimde "aynı ürünler" için ticaret, "mutlak üstünlük" olgusuna göre biçimlenir, cet. par.

Firma mı? Ülke mi?

Ülkeler arası ve firmalar arası ticaret arasında hala bir fark göremeyenlere şöyle bir örnek yardımcı olabilir: Her ikisinin de meyve oluşundan yola çıkıp, elmalara armut, armutlara da elma denebilir ve bunu destekleyici bazı mantıklı argümanlar ileri sürülebilir. Ama buna "bilimsel" yaklaşım demek mümkün müdür? İktisat dışında hangi bilim dalında "varsayalım elmalar, armuttur", diye yola çıkılır? Oysa, 1870'li yıllardan beri iktisat "saf bilim" ve doğa bilimlerine en yakın sosyal bilim olma iddia ve çabasındadır. Elmalarla, armutlar karışınca firmalar-arası fiyat, kalite ve çeşitte "mutlak üstünlük" sağlayan koşulları araştırıp, çözüm önerileri önermek yerine, ülkeler-arası ütopyik "karşılaştırmalı üstünlük" üzerine yoğunlaşp, ütopyik ilişkiler araştırılıp, ütopyik sonuçlara ulaşılır. Bu kadar ütopyik bir ortamda elbette ki çözüm önerileri de "ütopyik" olacaktır.

Eğer siyasi kararlar sonucu ticaretin etkilenmesi, uluslar arası ticaretin ülkeler arasında yapıldığının bir göstergesi olarak kabul edersek, ülke içi üretimi ve ticareti de firmaların değil, ülkelerin gerçekleştirdiğini ileri sürmek mümkün olacaktır. Sonuçta bir ülkede alınan ekonomik politika kararları da üretimin hem kalitesi hem miktarı etkiler. Bu nedenle üretim kuramının adının "ülke üretimi kuramı" olmasında bir sakınca olmaması gerekir. Dolayısıyla, firma üretimi veya verimliliği yerine, ülke üretiminden ve verimliliğinden, söz etmek gerekir.

Ülkeler ticaret yapmazlar ama ticareti teşvik edici veya kısıtlayıcı çeşitli düzenlemeler yaparlar. Hangi ekonomik politikayı seçtiklerinin değişik nedenleri olabilir. İlk akla gelen nedenler şöyle sıralanabilir:

- Rekabeti arttırmak.
- Ülkede üretilmeyen ürünleri elde etmek.
- Ülkede üretilen ürünlere yeni pazarlar bulmak.

Küresel (uluslar arası) ticaret neden yapılır?

Hükümetlerin uyguladığı dış ticaret politikalarının etkilerinin olmadığını, yani Neoklasik modellerde olduğu gibi, ekonomiye hiçbir müdahale yapılmadığını varsayarsak, ilke olarak küresel ticaret ile yurt-içi ticaret arasında bir fark yoktur. Firmalar her zaman kâr elde etmek amacıyla ticari faaliyette bulunurlar. Eğer yurt içindeki bir firmayla ticaret daha yüksek kâr getirecekse yurt içindeki firmayla, yurt dışındaki firmayla ticaret daha yüksek kâr getirecekse yurt dışındaki firmayla ticaret yapılır. Bir ülkenin yöneticileri isterlerse uyguladıkları ekonomik politikalarla ülkeye ithal edilen malların;

- 1- fiyat;
- 2- miktar;
- 3- kalite; ve
- 4- kaynağını

kolaylıkla etkileyebilir. Bunu yaparken de politika aracı olarak;

- 1- gümrük tarifeleri;
- 2- kotalar;
- 3-sübvansiyonlar;
- 4- tarife dışı engeller; ve
- 5- döviz kur oranından

yararlanırlar.

Küresel ticaretin temel belirleyicileri

Bir malın veya hizmetin küresel ticaretinin yapılabilmesi için olmazsa olmaz önkoşul, o mala karşı reel bir talebin olmasıdır. Bir ülkede, bir mal için reel talep varsa, bu durum söz konusu malın o ülkede ya;

- 1- hiç üretilmediğini; veya
- 2- talepten az üretildiğini; veya
- 3- üretilen malların tüketici zevklerini tam tatmin etmediğini; veya
- 4- üretilen malın fiyatının yüksek olduğunu;

gösterir. Talebi belirleyen temel etkenler bellidir:

- 1- Fiyat.
- 2- Kalite.
- 3- Tasarım farklılıkları.
- 4- Gelir/servet düzeyi.

Küresel ticaret, ücretler ve fiyatları eşitler mi?

Küresel ticaretin firmaların ve ülke ekonomilerinin büyümesine katkı sağladığı kuşkusuzdur. En azından "âdil bir rekabet ortamında" kalite ve ürün çeşidi artacağı ve fiyatlar düşeceği için, ülke ekonomileri ve tüketiciler bundan fayda sağlayacaklardır. Ama bu faydanın boyutu ne olur? Küresel ticaret ücretler ve fiyatların eşitlenmesine bir katkıda bulunabilir mi? Dolayısıyla, küresel ticaret sayesinde küresel eşitsizlik ortadan kalkabilir veya azalabilir mi?

Neoklasik bilimsel(!) ideolojiye göre, piyasaya müdahalelerin olmaması koşuluyla serbest ülkelerarası ticaret küresel çapta ücret ve fiyat farklarını ortadan kaldıracak, her yerde eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Oysa gerçek ilişkiler bunun tam tersinin olduğunu göstermektedir. Küresel ticaretin önündeki engeller azaldıkça, küresel eşitsizlik oradan kalkmak bir yana giderek daha eşitsiz hale gelmektedir (Gürak, 2006).

Üstelik gerçek ekonomik ilişkiler bize çok çarpıcı bazı ipuçları vermektedir. Ne sanayinin beşiği İngiltere, ne ABD, ne Almanya, ne Japonya ne de Güney Kore sanayileri belli bir rekabet gücüne erişmeden önce "serbest ticaret" ilkesini benimsememiş, uygulamamışlardır.

Gerçek küresel ekonomik ilişkiler; daha somut bir ifadeyle;

- 1- küresel çapta üretim ve ticari ilişkilerin yapısı;
- 2- ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıklar;
- 3- nitelikli işgücünün küresel dağılımı;
- 4- teknoloji piyasalarındaki küresel aksaklıklar;
- 5-gelişmekte olan ülke ekonomilerinin kötü yönetimi;

gibi olgular dikkate alındığında; zaman içinde küresel ticaretin gelişmesinden ücret ve fiyat eşitliğini beklemek ütopyadan başka bir şey değildir. Bilimsel (!) iktisadın beklentilerine uymamakla birlikte, **küresel serbest ticaret** ilkeleri çerçevesinde aşağıdaki beklentilerin gerçekleşmesi daha olası gibi görünüyor:

- a- Gelişmiş ülkeler arasındaki ücretler ile fiyatlar eşitlenebilir, en azından yakınlaşabilir.
- b- Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde aynı sanayi ürünlerinin fiyatları eşitlenebilir; ama hizmet fiyatlarının eşitlenmesi mümkün olmayabilir.
- c- Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde tüketilen ürünlerinin kaliteleri arasındaki fark azalabilir veya kalkabilir; ama kişi başı tüketim miktarının "aynı" olması olası görünmemektedir.
- d- Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde ücretlerinin eşitlenmesi hiç olası görünmemektedir.

4-Gelir dağılımı

İktisat biliminin en çok tartışılan ve en önemli konularından biri gelir dağılımı ile ilgili olanıdır. Gelir dağılımı aynı zamanda en tartışmalı konulardan da biridir. Çünkü, pazar ekonomisi veya serbest piyasa ekonomisi veya liberal ekonomi gibi sıfatları da olan, eski tabiriyle kapitalist düzenin en olumsuz yanlarından biri gelirden büyük eşitsizliklere neden olmasıdır. Gerçi vergi ve gelir transferi politikalarıyla bu eşitsizlik azaltılmaya çalışılsa da sorun hiçbir zaman bir çözüme kavuşturulamamıştır.

Gelir dağılımını, daha doğrusu gelir dağılımı eşitsizliğini çeşitli başlıklar altında incelemek mümkündür. Örneğin:

1. Fonksiyonel.
2. Hane halkı.
3. Kişisel (bireysel).
4. Sektörel.
5. Bölgesel.
6. Küresel.

Konumuzun içeriği gereği burada sadece "**fonksiyonel**" gelir dağılımı Neoklasik ideoloji çerçevesinde incelenecektir. Bilimsel (!) iktisadın kuramları **evrensel geçerli** oldukları için gelir dağılımı (paylaşımı) söz konusu olduğunda doğal (!) olarak yapılan analiz bütün ülkeler için aynı oranda geçerli olacaktır. Örneğin, veri teknoloji, tam bilgi, piyasaya serbest giriş, emek-sermaye ikamesi gibi varsayımlar AB veya ABD için ne kadar geçerliyle, Etiyopya, Hindistan veya Nikaragua için de aynı oranda geçerlidir,

Bilindiği gibi, fonksiyonel gelir dağılımı analizi, üretilen gelirin, üretimi gerçekleştiren faktörler arasında dağılımı (paylaşımı) ile ilgilidir. Klasik iktisatçılar döneminde gelirin çalışanlar (ücret), sermaye sahipleri (kâr) ve toprak sahipleri (rant) tarafından elde edilen gelirlerden oluştuğu varsayıldı. Çoğu zaman kâr ve faiz eşanlamlı olarak kullanılıyordu. Neoklasik doktrin sadece iki üretim faktörü olduğunu varsayar ve bu nedenle Neoklasik gelir dağılımı modeli iki üretim faktörü, **K** ve **L**, üzerine inşa edilir. Gerçi, artık teknolojik yenilikler (**A**) ile emeğin niteliği (beşeri sermaye, **H**) de üretim faktörleri arasına girdiler. Ama büyüme kuramlarında görülen bu gelişme henüz bilimsel (!) Neoklasik fonksiyonel gelir dağılımı kuramına yansımış değil.

Bilimsel (!) varsayımlar:

1. Tam rekabet koşulları geçerli.
2. Üretim fonksiyonu homojen ve birinci derece.
3. İki "homojen" üretim faktörü var, **K** ve **L**.
4. Teknoloji veri.
5. Üretim faktörleri tam olarak ikame edilebilirler.
6. Azalan verimler yasası (**DRTS**) geçerli.
7. Ekonomiye müdahale yok.
8. Kapalı ekonomi (dış ticaret yok).

J. B. Clark tarafından temeli oluşturulan "dengeli" geleneksel gelir dağılımı kuramına göre, üretim faktörleri, gelirden marjinal verimliliklerine (**MPP_L**¹⁹ ve **MPP_K**²⁰) uygun oranda bir pay alırlar. Teknoloji veri ve faktörler arası tam ikame mümkün olduğundan, **L**-yoğun ülkelerde üretim daha çok **L** faktörü, **K**-yoğun ülkelerde ise daha çok **K** faktörü kullanarak gerçekleştirilecektir. Birinci durumda sermayenin, ikincisinde ise emeğin marjinal verimliliği göreceli olarak, diğer faktöre göre, daha yüksek olacaktır.

Bilimsel (!) kuramın fonksiyonel gelir dağılımı kuramı, aynı zamanda faktör fiyatları kuramıdır. Bu yaklaşıma göre, faktör arzı ve talebi faktör fiyatlarını belirler; faktör fiyatları da fonksiyonel gelir dağılımını.

Emek (çalışanlar) türdeş (homojen) niteliklere sahip olduklarından her birinin aldığı ücret aynı olacaktır. Ancak, marjinal verimlilikleri kendisine olan talebe göre farklı olabilecektir. Ödenecek ücret ise son işçinin ürettiği son ürünün değerine göre belirlenecektir. Eğer üretilen son ürünün değeri 10 birim ise, çalışanlar da kişi başına 10 birim ücret alacaklardır. Bilindiği gibi bilimsel (!) ideolojinin fonksiyonel gelir dağılımı analizinde para olmadığı için **ücretler ürün miktarı üzerinden belirlenir.**

$$w = p * MPP_L$$

Sermayenin geliri (kâr) ise benzer mantık çerçevesinde aşağıda gösterildiği gibi olacaktır.

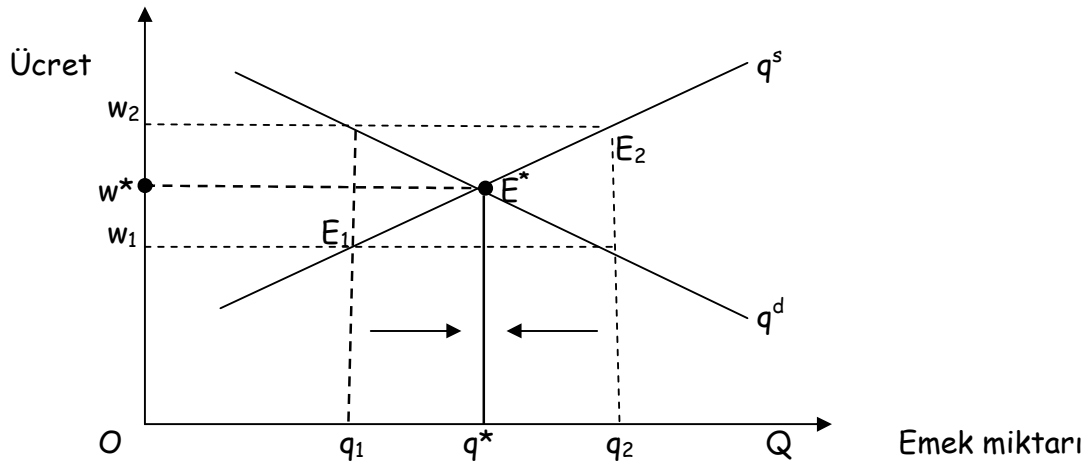
$$\pi = p * MPP_K$$

¹⁹ **MPP_L**: Emeğin (çalışanın) marjinal verimliliği.

²⁰ **MPP_K**: Sermayenin marjinal verimliliği.

Üretimde kullanılan bir faktörün, örneğin işgücünün, fiyatının (ücretin) nasıl belirlendiğini ve talep edilen miktarı Şekil:7'de görebiliriz. q^d işgücüne talebi gösterir ve emeğin (işgücünün) marjinal ürün geliri (MRP) tarafından belirlenir. q^s işgücü arz eğrisidir ve ücret düzeyi arttıkça işgücü arzının artacağını gösterir. E^* ise denge ücret düzeyini ve miktarını gösterir. Denge durumunda Oq^* kadar faktör talep edilecek ve Ow^* kadar ücret ödenecektir. Ücret oranı, fiyat için olduğu gibi, firma için veridir.

Şekil: 7 Faktör piyasasında denge

Kutsal İdeoloji'nin bilimsel (!) fonksiyonel gelir dağılımı kuramı, diğer kuramları gibi ütöpik varsayımlar üzerine kurulmuş, ütöpik ilişkileri inceleyen bir kuramdır. Bilimsel (!) kuramlara yöneltilen daha önceki tüm eleştiriler gelir dağılımı kuramı için de geçerli olduğundan aynı görüşleri tekrar etmeye gerek yok. Ama yedi konuda kısaca yorum yapmakta yarar var.

Bazı eleştiriler

1- Sermayenin marjinal verimliliği

Birincisi bilinen şeylerin tekrarı: Bilindiği gibi Neoklasik iktisadi anlayışta "sermayenin verimliliği" kavramı analizlerde çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, "sermayenin marjinal verimliliği" ile ilgili eleştiriye bir kez daha kısaca hatırlatmakta yarar var. Sermaye, Neoklasik doktrinlerin aşılama

çalıştığı gibi **"verimliliği olan bir üretim faktörü değildir"**. Sermaye (-malları), sadece ve sadece işgücünün (emeğin) verimliliğini arttırmak amacıyla, işgücü (emek) tarafından üretilmiş, kökeni doğanın hammaddeleri olan üretim girdileridir. Dolayısıyla, ne sermayenin marjinal verimliliği, ne de marjinal geliri diye bir olgu söz konusu değildir ve olamaz da.

2- Ücret veri

Tam rekabet koşullarında ürünün piyasa fiyatının firmalar için "veri" olması, firmaların fiyatı pasif olarak kabul ederek üretimlerini ayarlamaları ne kadar büyük bir **Kutsal İdeoloji hurafesi** ise, ücretin veri olduğu varsayımı da o kadar büyük bir hurafedir. Bilimsel (!) ideolojinin kuramları **evrensel geçerli** kuramlar olduklarına göre, bir ülke için ne kadar geçerliyse, küresel çapta da o kadar geçerli olmalı. Ama gerçek durum böyle mi? Bırakın ücretin "evrensel" veya "küresel" boyutta veri olmasını, bir ülke için bile veri değildir. En iyimser olasılıkla sendikal sözleşme sonucu bir sektör için belli bir süre geçerli olabilir.

3- Faiz

İkinci önemli husus, Neoklasik ideolojinin üretimde kullanılmayan tasarruftan elde edilen, yani **paranın para kazanması** anlamına gelen, faiz olgusunu, fonksiyonel gelir dağılımı analizinde göz ardı etmesidir. Bunun nedenini geleneksel, ama demode olmuş, tasarruf-yatırıma eşitliği (**S=I**) anlayışında buluruz. Bu anlayışa göre bütün tasarruflar yatırıma dönüşür, çünkü para **"sadece değişim aracı"**dır. Oysa gerçek yaşamda elde edilen gelirin çok önemli bir bölümünü **"doğrudan veya dolaylı üretime katılmadan"** faiz gelirinin oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Hemen hemen her ülkede, özellikle kamu açıklarının finansmanı için alınan borçların faizinin, borç verenler için çok büyük bir gelir kaynağı olduğu bilinmektedir. 2000'li yılların başlarında Türkiye'nin bazı büyük sanayi kuruluşlarının faiz gelirlerinin, üretimden elde ettikleri kâr gelirinden daha yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Bir iddiaya göre, bir günde küresel para piyasalarında gerçekleşen para (tasarruf) ticareti, bir yılda küresel mal-hizmet ticaretine harcanan paranın miktarına eşittir. Faiz olgusunu sağlıklı değerlendiremeyen bir fonksiyonel gelir dağılımı kuramının, gerçek ekonomik ilişkileri yorumlayabilme becerisi kısır kalmaya mahkumdur.

4- Sendikalar ve ücret

Üçüncü eleştirilmesi gereken husus, bilimsel (!) fonksiyonel gelir dağılımı analizlerinde "sendikaların ve toplu ücret sözleşmelerinin" göz ardı edilmesidir.

Piyasa ücret düzeyi, bilimsel (!) doktrinin varsaydığı gibi, piyasa koşullarında arz ve talebe veya işgücünün marjinal verimliliğine göre, belirlenmez. Böyle bir varsayım ancak ütopyik modellerde mümkün olur. Gerçek ekonomilerde ücret düzeyi genellikle sendikalar arası yapılan toplu sözleşmelerle belirlenir ve bir sonraki sendika görüşmelerine kadar ücret düzeyi değişmez, cet. par. Eğer, her şey sabitken ücret oranı artarsa, kâr oranı düşecek, kâr oranı artarsa ücret oranı düşecektir. Dolayısıyla, bir faktörün "oransal" gelirinin artması veya azalması, diğer faktörün geliri ile doğrudan ilişkili ve ters orantılıdır.

5- Teknolojik yenilikler

Dördüncü eleştiri gerektiren, ama çok önemli olan bir husus, teknolojinin veri olduğu varsayımdır. **Teknolojik yenilikler**, sadece firma-içi veya firmalar arası verimlilik farklılıklarını değil, aynı zamanda fonksiyonel gelir dağılımını (paylaşımını) da etkiler. Her teknolojik yenilik, ücret veri iken, gelirin sermaye lehine değişmesine neden olur (Gürak, 2006). Ama, bilimsel (!) kuram henüz bu gerçeğin farkında değildir.

6- Hizmet sektörü

Beşinci eleştiri konusu olarak Neoklasik bilimsel (!) kuramların analizlerinde hizmet sektörü faaliyetlerini görmezden gelinmesini gösterebiliriz. Bilindiği gibi bilimsel (!) kuramlar reel sektör üretim ilişkilerinin analizini yaparlar. Bu anlayış Klasik dönem iktisatçılarından miras alınmış ve günümüzde de bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde sürdürülmektedir. Oysa hizmet sektörü hem üretilen GSYİH miktarı, hem de istihdam edilen kişi sayısı açısından reel sektörün çoktan önüne geçmiştir.

7- Sermaye-emek (K-L) ikame edilebilirliği

İki üretim faktörünün, K ve L, birbiriyle tam ikame edilebilir olduğu varsayımı kuramın en ütopyik yanlarından biridir. Veri teknoloji, homojen K ve L, ve tam bilgi varsayımları hatırlandığında, her üretici, tekrar edelim, her üretici,için üretim süreci açık bir kitap gibidir. Üretici, üretimi ile ilgili her türlü veri ve bilgiye sahiptir. Böyle bir durumda, hangi faktör daha çok ise, üretimde o faktörü daha çok kullanması tam olarak "Homoeconomicus"a yakışır rasyonel bir davranış olacaktır. Neoklasik ideolojinin kuramları "**evrensel geçerli**" bilimsel (!) kuramlar olduklarına göre, durumu küresel açıdan değerlendirmede bir sakınca olmaması gerekir.

Dünyamızdaki ülkelerin çoğunda işgücünün bol, sermayenin kıt olduğu söylenir. Böyle bir gerçek karşısında, işçi ücretlerinin yüksek olduğu ülkelerdeki

üreticilerin, üretimlerini işgücünün bol ve ucuz olduğu ülkelere (Çizelge-6) kaydırması çok doğal ve rasyonel bir davranış olacaktır. En azından evrensel geçerli olduğu iddia edilen bilimsel (!) kuramlara göre böyle olması gerekir. Peki, ya gerçek nedir?

Çizelge-6: GÜNDE 1 DOLARDAN AZ BİR GELİRLE YAŞAYAN NÜFUS

(Milyon Kişi)

	1987	1990	1998
Doğu Asya ve Pasifik	417.5	452.4	267.1
Doğu Asya ve Pasifik (Çin Hariç)	114.1	92.0	53.7
Doğu Avrupa ve Orta Asya	1.1	7.1	17.6
Latin Amerika ve Karayipler	63.7	73.8	60.7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	9.3	5.7	6.0
Güney Asya	474.4	495.1	521.8
Sub-Saharan Afrika	217.2	242.3	301.6
Toplam	1,183.2	1,276.4	1,174.9
Çin Hariç Toplam	879.8	915.9	961.4

Kaynak: Dünya Bankası, *Global Economic Prospects and the Developing Countries* 2001;
aktaran: Dış Ticaret Müsteşarlığı, Tablo-1 ;
(http-3) www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm; 2007-01-16.

Neoklasik denge ve Keynes'in dengesi

Genellikle Neoklasik ideoloji ile Keynesyen ideoloji arasında uçurum denebilecek kadar büyük bir fark olduğu sanılır. Bu görüşü haklı kılabacak birçok unsur vardır. Ancak, birbirine ters düşmeyen çok önemli bir olgu da vardır: ekonomide **denge**. Keynes'in kendi görüşlerini yakından incelediğimiz zaman, Neoklasik denge olgusunu reddetmediğini görürüz. Neoklasik ideolojiye göre **tam istihdamda denge** mümkündür, ama Keynes'e göre bu özel bir durumdur ve ekonomi daha çok **eksik istihdamda denge** durumundadır. Ama denge vardır.

Geleneksel denge kuramı²¹

Şekil:8'de görüldüğü gibi, geleneksel kurama göre piyasalar, müdahale edilmez ve kendi haline bırakılırsa, "dengeye" ulaşılacak ve eksik istihdam (veya işsizlik) diye bir olgu söz konusu olmayacaktır. Genel dengede (d^*), başta istihdam olmak üzere her şey optimum değerlere sahip olacaktır.

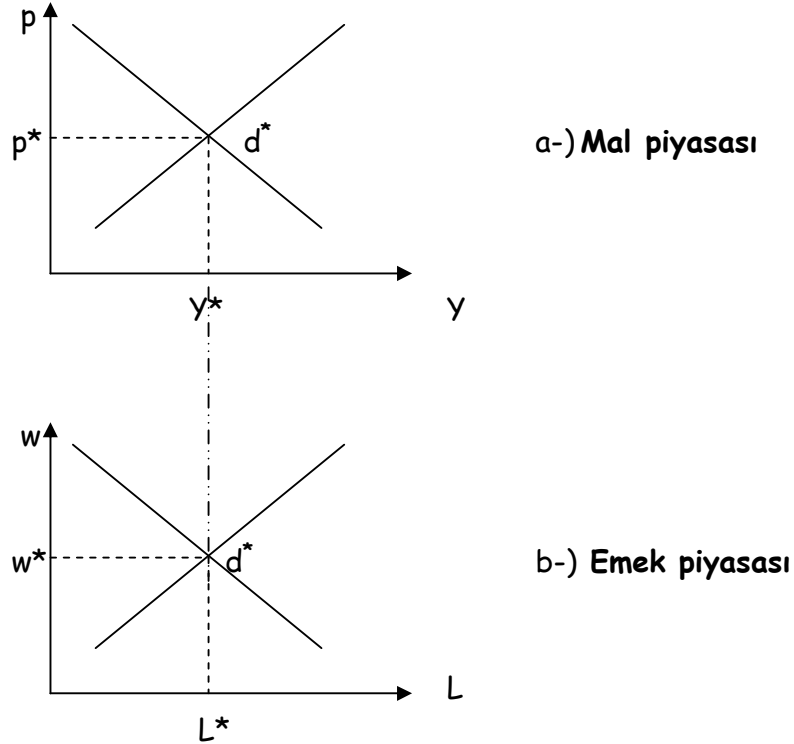
$L = L^*$	L: işgücü
$p = p^*$	p: fiyat
$w = w^*$	w: reel ücret
$MPP^L = MPP^{L*}$	MPP^L : emeğin marjinal verimliliği
$MPP^K = MPP^{K*}$	MPP^K : sermayenin marjinal verimliliği
$Y = Y^*$	Y : değer olarak çıktı

* optimum değerler.

"Arz, kendi talebini yaratır" diyen Say kanunu önemli bir mihenk taşıdır. d^* denge üretiminde fiyat, ücret, üretilen ve tüketilen miktarlar, istihdam ve marjinal verimlilik optimum seviyededir. Eğer işsizlik varsa, bunun nedeni ücretin, emeğin marjinal verimliliğinden daha yüksek olmasıdır. Ücret düzeyi ve emeğin marjinal verimliliği eşitlenirse, işsizlik sorunu da çözülecektir. Görüldüğü gibi, bütün sorun ve çözümü piyasa koşullarının tam (mükemmel) işleyip, işlemediği ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, Neoklasik modele göre "eksik istihdam" olamaz. Piyasalar her şeyi "görünmez el" aracılığıyla düzenler ve "denge" kaçınılmaz sonuçtur.

²¹ Keynes'le ilgili görüşlerde H. Gürak'ın , 2006, "Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi" başlıklı kitabının 14. Bölüm'ünden alıntı yapılmıştır.

Şekil: 8 Mal ve emek piyasalarında genel denge

Keynes'in denge kuramı

Keynes, herkes tarafından iyi bilindiği gibi, ekonominin kendi iç dinamikleriyle tam istihdama gelmesi konusunda Neoklasik doktrinle aynı görüşte değildi. Her şeyden önce Keynes, Keynes'in yaklaşımına göre, işçi ücretleri, emeğin marjinal verimliliğinin üstünde olmasa bile, piyasalarda eksik istihdam sorunu olabilir ve bazı kişiler, piyasa ücretlerinde çalışmayı arzu etmelerine rağmen, işsiz kalabilirlerdi. Bunun temel nedeni yeterli "**etkin talep**"²², (yeterli miktarda yeni yatırımlar ve tüketim harcamaları), olmamasıdır, diyor Keynes. Bu durumun

²² "Effective demand". Bazen sözlükten çeviri karşılığı olan "**etkili talep**" denilmektedir. Ama Türkçe'deki anlamının karşılığı olarak "**etkin**" sözcüğü daha doğru gibi görünüyor.

Neoklasik doktrinlerin yaygın kabul görmesinin en önde gelen nedeni, çok uzun süredir süregelen ideolojik desteğe sahip oluşudur. Kutsal İdeoloji'ye uygun içerikli mesleki dergiler ve akademisyenler hep başarılı bir şekilde ön plana çıkarılmış ve ödüllendirilmişlerdir. Diğer önemli nedenlerden biri ise, maalesef, itibar ve kabul gören "alternatif" kuramların geliştirilememiş olmasıdır. Solow, bilimsel (!) iktisatla ilgili ilginç bir itirafta bulunmuştu; "... **bisikletin tekerleği yamuk, bunu biliyoruz ama elimizde alternatifi yok**". Belki vardır da bilimsel (!) iktisatçılar farkında değildirler veya kabullenmek istemezler. Böyle bir ortamda farklı bir paradigma oluşturmaya çalışmak bilginin yanı sıra cesaret ister. Çünkü, "çizgiden çıkan" akademisyenin başarılı olabilme şansı pek yüksek olmayacaktır. Maalesef, iktisat bilimciler genelde "yeni ve sıra dışı" fikirlere olumlu bir yaklaşım sergilemiyorlar.

Bugünkü iktisat biliminin durumu daha iyi algılayabilmek ve açıklayabilmek için insanlık tarihi için kısa, ama iktisat tarihi için uzun bir yolculuğa çıkıp, 1800'li yıllara, özellikle de 1850-1870 arası döneme yakından bakmak faydalı olacaktır.

Temeli Marjinalist Okul'a dayanan Neoklasik ideolojinin ortaya çıkışının nedeni çok basittir; **ideolojik mücadele**. Bir zamanlar Avrupa'da bir Marxizm kasırgası esmekte, toplumun düzeni temellerinden sarsılmaktaydı. Marxist ideolojik saldırılara karşı, var olan düzenin devamını sağlayacak önlemlerin alınması, karşıt bir ideolojinin geliştirilmesi gerekiyordu. Çalışanların içinde bulunduğu çalışma ve yaşam koşulları o kadar kötü, sosyal ve siyasal hakları o kadar kısıtlı ve gelecekte beklenenleri o kadar azdı ki, gerçekten de "zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şey yok" gibiydi.

A. Smith, Ricardo gibi saygın filozof-iktisatçılar kendi zamanlarında kapitalist düzenin, Merkantilist iktisadi felsefeye ve düzene olan üstünlüklerini gösterebilmek ve ispatlamak için ellerinden geleni yapmış ve bazı iktisadi kuramlar geliştirmişlerdi. Ancak kapitalizmin erdemlerini ve Merkantilist görüşe üstün taraflarını ispatlayacağım derken, aynı zamanda sınıfsal savaş üzerine inşa edilecek olan yeni bir iktisadi kuramın da (Marxizm) temellerini atmışlardı. Zira Klasik iktisat kuramlarında **emek-değer** ve **emek-zaman** kavramları hep ön plana çıkıyordu. Kapitalistin nasıl olup da emeğin ürününe sahip çıktığı ve kâr payına sahip olduğu tatmin edici bir şekilde ortaya konamıyordu. Üstelik her geçen gün kapitalist daha da zenginleşiyor, işçilerle aralarındaki hem fonksiyonel, hem de kişisel gelir farkları artıyor, bu esnada da siyasal güçleri gittikçe artıyordu. Eğer değeri yaratan emek ise, bu gelişmeler kabul edilemezdi. Çalışanlar, Neoklasik kökenli iktisatçıların sevmediği bir kavram olan, "âdil" bir düzende yaşamadıklarına inanıyor ve sosyalist bir devrime sıcak bakıyorlardı.

İktisadi analizlerde Ricardo geleneğini sürdüren Marx'ın öne sürdüğü ve sosyal düzeni tehdit eden iktisadi görüşlere karşı 'bilimsel' (!) alternatif görüşler üretme çabaları ivme kazandı. Marx'ın fikirleri giderek daha çok taraftar topluyor, kapitalistler ürküyordu. bir şeyler yapılmazsa her an emeği ön plana çıkaran Ricardo kaynaklı Marxist düşünceler düzeni alt üst edebilirlerdi. İşte böyle bir ortamda, 1870'li yıllarda başta Jevons, Menger, Walras gibi iktisatçılar Marxizm'e alternatif düşüncelerin temelini atarak, emeğin üretilen ürünün sahibi olmadığını ve ürünün değerinin sadece harcanan emek ile ölçülemeyeceğini göstermeye çalıştılar.

Amaçlanan hedeflerden biri de, ekonomi biliminin doğa bilimlerinde olduğu gibi "evrensel geçerli yasaları" olan ve matematiksel denklemlerle açıklanabilecek kadar bilimsel olduğunu göstermekti. İlham kaynakları Newton fiziği kuralları, örnek aldıkları bilim dalları ise fizik, astronomi gibi doğa bilimleriydi. Başta Marshall ve diğer birçok iktisatçının uyarılarına rağmen 1870'lerden günümüze kadar geçen süre içinde iktisatçılar, bilimsel (!) modellerini gittikçe geliştirdi ve sonunda oldukça akademik anlamda bilimsel (!), fakat gerçek ilişkilerden kopuk, oldukça soyut ve ütöpik kuramlar oluşturmayı başardılar.

Walras, Jevons, Menger gibi Marjinalist Okul'un öncülerinin örnek aldıkları fizik ve astronomi bilimleri geçen zaman içinde değişime uğrarken, Neoklasik iktisatçılar analizlerinde doktrinin özüne hep sadık kaldılar. Sonuçta ortaya çıkan şey ise Nobel ödüllü iktisatçı Ronald Coase'ın dediği gibi "yazı tahtası" iktisadi (blackboard economics) oldu. Veya diğer bir Nobel ödüllü iktisatçı olan John Hicks'in belirttiği gibi, **Neoklasik iktisatçılar büyük bir maharetle şapkadan tavşan çıkarabilmeyi başardılar.** Ancak o tavşanın nasıl olup da oraya girdiğini kendileri de bilmemekte ve açıklayamamaktadırlar.

1870'li yıllardan günümüze aradan 100 yıldan fazla bir zaman geçti ve Marxizm kasırgası şiddetinden çok şey kaybetti, hatta hafif ve nostaljik bir yele dönüştü. Artık Marksizm'den korkmadan iktisat bilimini yeniden değerlendirip, saf bilim (pure science) yapma çabalarına son verip, iktisadi kuramları yeniden sosyal bir bilim anlayışı ile değerlendirme zamanı çoktan gelmiştir. Ve bu yeniden yapılanmaya bütün analizlerin ve kuramların temel taşı olan değer-fiyat kuramı ile başlamak gerekir. Bu arada, sosyal bilimlerde kesin neden-sonuç ilişkilerine dayanan, mutlak ve evrensel geçerliliği olan doğrular olmadığını hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Neoklasik kuramlar tamamen yararsız mı?

Neoklasik ideoloji yandaşlarının Marxizm'e alternatif olarak ütopyik olmakla birlikte alternatif üretme konusunda oldukça başarılı olduklarını kabul etmek gerekir. "**Şapkadan tavşan çıkartma**" işinde oldukça başarılı oldular. Ancak, Neoklasik ideolojinin ürettiği modellerin ve yapılan analizlerin tamamen yararsız, abesle iştilgal şeyler olduklarını iddia etmek haksızlık olur. Önemli olan bu yaklaşımlara doğru gözlüklerle bakmaktır.

Neoklasik kuramlar bilimsel açıdan çok yararlı olabilir. Bunun için yapılması gereken tek şey Neoklasik kuramların iddia edildiği gibi pozitif bilim değil, "**normatif bilim**" olduğu gerçeğini görmek ve kabullenmektir. Neoklasik kuramlar, **bilimsel Ad Hoc kuramlardır**, yani genel uygulama alanı olmayan, tek veya çok sınırlı sayıda olguyu ütopyik varsayımların yardımıyla açıklayabilen kuramlardır. Bu tür kuramlar gerçek yaşamın siyasi, kültürel, sosyolojik ve psikolojik açılardan karmaşık ve çok boyutlu ilişkilere dayanan yapısını algılamak ve açıklayabilmekten çok uzaktırlar. Ama "ideal" bir ortamda, "ideal" ekonomik ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusunda bize çok yararlı ipuçları vermektedirler. Dolayısıyla olanı değil ama olması gerekeni bize gösterebilirler. Örneğin, "tam rekabet" koşullarının var olması tüketicilerin sağladıkları faydayı maksimize edebilmeleri çok yararlı olacaktır. Tam rekabet koşulları gerçekte olmadığına göre, böyle bir ideal ortama ulaşabilmenin yolları aranmalıdır. Veya "tam bilgi (enformasyon)" olduğu varsayımı tamamen ütopyiktir. Ama üretici veya tüketici, herkesin tam bilgiye veya enformasyona sahip olabilmesi ideal bir ekonomik ortamın oluşmasına büyük katkı sağlayacaktır. Neoklasik kuramlar bize ideali bulma konusunda yol gösterici olabilirler.

Bazı yorumsuz görüşler

Neoklasik kuramın bu kadar eleştiriyi hak etmediği, hatta bazen eleştiri dozunun aşırıya kaçtığı iddia edilebilir. Aslında iktisadi ilişkileri Neoklasik doktrinin öğrettiğinden çok farklı yorumlayan ve "kutsal" Neoklasik doktrine eleştiri oklarını yönlendirenlerin sayısı bir hayli kabarıktır.

Bu bölümde bazı tanınmış iktisatçıların görüşleri **yorumsuz** olarak verilecektir. Bunların bir kısmı Neoklasik Okul'un önde gelenleri arasında, bir kısmı ise radikalden ziyade ılımlı görüşlere sahip denebilecek iktisatçılar. Aralarında Neoklasik doktrinlere ideolojik olarak karşı tavır alan Marxist veya radikal

solcu iktisatçılar yok. Aşağıdaki yorumsuz görüşlerin Neoklasik doktrine ne kadar prestij kazandırdığı veya kaybettirdiği yorumunu ise okuyucuya bırakıyoruz.

İşte çeşitli açılardan "bilimsel" Neoklasik iktisadi doktrinler hakkında yorumsuz bir demet görüş:

Walras'ın "genel denge" analizini değerlendirdikten sonra ünlü iktisat tarihçisi Blaug şöyle devam eder:

"Çok sektörlü bir genel dengenin varlığı, teklifi ve lokal olarak istikrarlı olduğunu kanıtlamış olmakla birlikte ekonomi hakkında ne öğrenmiş olduk? Kesinlikle hiç bir şey... Bu teori piyasa dengesine gerçekte nasıl ulaşılabileceği konusunda en ufak bir ışık yakmamaktadır."

(Blaug; aktaran: Skousen, 2003;s.240 ve 2412)

"Modern economics is sick. Economics has increasingly become an intellectual game played for its own sake and not for its practical consequences for understanding the economic world. Economists have converted the subject into a sort of social mathematics in which analytical rigour is everything and practical relevance is nothing."

(Blaug; aktaran, Hodgson, 2004)

"Modern iktisat hastadır. İktisat bilimi giderek artan oranda kendi içsel amaçlarına göre oynanan, iktisadi dünyanın pratik sonuçlarını anlamaya çalışmayan, entelektüellerin oynadığı bir oyun haline geldi. İktisatçılar, çalışma alanlarını analitik katılığın her şey olduğu, pratik ilişkilerin ise hiçbir şey olduğu, bir çeşit sosyal matematiğe dönüştürdüler." (Çev., H.G.).

Mill;

"A person is not likely to be a good economist who is nothing else."

(J.S. Mill; aktaran Marshall, 1990; s.636)

"Sadece iktisatçı olan birinin, iyi bir iktisatçı olma olasılığı azdır." (Çev.,H.G.).

Marshall;

"... economics cannot be compared with the exact physical sciences: for it deals with the ever changing and subtle forces of human nature."

(Marshall, 1990; s.12)

"... iktisat bilimi, kesin sonuçları olan fiziksel bilimlerle kıyaslanamaz; çünkü, sürekli değişen ve anlaşılması kolay olmayan insan doğası ile ilgilidir." (Çev.,H.G.).

"The laws of economics are to be compared with the laws of the tides, rather than with the simple and exact law of gravitation. For the actions of men are so various and uncertain..."

(Marshall, 1990; s.26)

"İktisadın yasalarını, yalın ve kesin yerçekimi yasası yerine, gel-git yasaları ile kıyaslamak gerekir. Çünkü insanların eylemleri farklıdır ve öngörülemez." (Çev.,H.G.).

The part played by the net product at the margin of production..... is apt to be misunderstood. In particular many able writers have supposed that it represents the marginal use of a thing *as governing* the value of the whole. It is not so; the doctrine says we must *go to the margin to study the action of those forces which govern* the value of the whole: and that is a very different affair.

(Marshall, 1990; s.339-340)

"Üretimin sınırdaki (marjinal) net çıktısının oynadığı rol ... yanlış anlaşılmaya müsaittir. Bir çok yetenekli yazar bunun, bir nesnenin, tüm çıktının değerini belirleyen marjinal faydası olduğu, anlamına geldiğini sandılar. Oysa öyle değil; doktrin bize tüm çıktının değerini belirleyen güçlerin hareketini incelemek için sınıra (marjine) bakmamız gerektiğini söylüyor; ve bu çok farklı bir meseledir." (Çev.,H.G.).

Schumpeter;

"Yaşamının ileriki yıllarında Marshall ... ekonomiyi doğal-bilimleştirme (scientize) girişiminden pişman olacaktır."

(Schumpeter; aktaran Skousen,2003, s.214)

Mahlup;

"... economic science is a system of a priori truths, a product of pure reason, an exact science reaching laws as universal as those of mathematics, a purely axiomatic discipline, a system of pure deductions from a series of postulates, not open to any verification or regulation on the grounds of experience."

(Machlup,; aktaran Caldwell, 1994; s.140)

"... iktisat bilimi, deneyime dayanmayan (a priori), salt mantıksal sonuç çıkarmaya dayalı, matematikte olduğu gibi kesin evrensel yasaları olan, salt aksiyomatik (kendi mutlak doğruları olan), gerçek oldukları varsayılan önermelere dayalı salt tümdengelimci, deneyime dayalı doğrulanmaya veya düzenlenmeye açık olmayan, bir sistemdir." (Çev.,H.G.).

Robinson;

"The neoclassical heritage still has a great influence, not only on the teaching of economics but in forming public opinion generally or at least in providing public opinion with its slogans. But when it comes to an actual issue, it has nothing concrete to say."

(Robinson, 1962)

"Neoklasik mirasın, sadece iktisat eğitiminde değil, genel olarak kamuoyunu biçimlendirmede veya, en azından sloganlarıyla kamuoyu oluşturmada, hâla büyük etkisi vardır. Ama gerçek olgulara gelindiğinde somut olarak söyleyebileceği hiç bir şey yoktur." (Çev.,H.G.).

Keynes;

"...the postulates of the classical²³ theory are applicable to a special case only and not to a general case..... its teaching is misleading and disastrous if we attempt to apply it to the facts of experience."

(Keynes, 1973; s.3)

"... Klasik kuramın (Neoklasik kuram kastediliyor. H.G.) gerçek oldukları varsayılan önermeleri, sadece özel bir duruma uygulanabilir, genel bir duruma değil. ... eğer onları gerçek olgulara uygulayamaya kalkarsak, öğretilerinin yanıltıcı ve felaket olduklarını görürüz." (Çev.,H.G.).

"... human decisions affecting the future ... cannot depend on strict mathematical expectation, since the basis for making such calculations does not exist."

(Keynes, 1991; s.162-163)

"... geleceği etkileyen insan kararları ... katı matematiksel ilişkilere bağımlı olamaz, çünkü bu tür hesaplamalar için uygun bir altyapı yoktur." (Çev.,H.G.).

Bu arada belirtmekte yarar var: **Harrod'a göre, Keynes iktisat kuramını temelden etkileyen devrimci bir katkı yapmamıştır.** Keynes'in katkısı, geleneksel kuramın "yeniden" uyarlanmasını ve üzerinde durulan şeylerin değişmesini sağlamaktı (Harrod, 1937; s.85).

Ünlü iktisatçıların geleneksel kuramlara eleştirisel bakışlarını aktarmaya Hicks ile devam edelim.

"Economics is a social study. It is concerned with the operations of human beings, who are not omniscient, and not wholly rational; who

²³ Keynes'e göre sadece Smith, Ricardo, Marx değil Marshall, Edgeworth, Pigou da Klasik iktisatçılardır. Ama burada söz konusu daha çok Neoklasikler'dir.

(perhaps because they are not wholly rational) have diverse, and not wholly consistent, ends. As such, it cannot be reduced to a pure technics."

(Hicks, 1983; s.289)

"İktisat, sosyal bir çalışma alanıdır. Her şeyden haberdar olmayan, ve tam anlamıyla akılcı davranmayan insanların eylemleriyle ilgilidir ki, bu kişilerin (belki de tam akılcı davranmadıklarından) çeşitli ve pek tutarlı olmayan amaçları vardır. Böyle bir durumdaki iktisat, saf tekniğe (mekanik ilişkilere-HG) indirgenemez." (Çev.,H.G.).

"Pure economics has a remarkable way of producing rabbits out of hats -apparently a priori propositions which apparently refer to reality. It is fascinating to try to discover how they got in; for those of us who do not believe in magic must be convinced that they got in somehow."

(Hicks, 1983; s.367)

"Saf iktisat biliminin şapkadan tavşan çıkarabilen olağanüstü bir becerisi vardır - görünüşte gerçekçi ama deneyime dayanmayan önermelere göre. Onların (tavşanların-HG) şapkaya nasıl girdiklerini keşfetmeye çalışmak büyüleyicidir; ama büyüye inanmayanların ikna edilmeleri gerekir." (Çev.,H.G.).

Friedman;

"... economics has become increasingly an arcane branch of mathematics rather than dealing with real economic problems"

(Friedman; http-4)

"... iktisat, gerçek iktisadi sorunlarla ilgileneceğine, gittikçe matematiğin gizli bir branşı haline geldi." (Çev., H.G.).

Leontief;

"Page after page of professional economic journals are filled with mathematical formulas [...] Year after year economic theorists continue to produce scores of mathematical models and to explore in great detail their formal properties; and the econometricians fit algebraic functions of all possible shapes to essentially the same sets of data."

(Leontief; http-4)

"İktisadi dergilerde sayfalar dolusu matematik formülleri var [...] Yıllar boyunca iktisat kuramcıları matematiksel modellerinde sonuçlar üretmeyi ve formüllerindeki nitelikleri büyük ayrıntılarla keşfetmeyi sürdürdüler; ve ekonometriciler aynı grup verileri cebirsel fonksiyonların bütün olası biçimlerine uygun hale getirdiler." (Çev., H.G.).

Samuelson;

"... nothing is impossible in an inexact science like economics."

(Samuelson, 1973; s.5)

"... kesin doğruları olmayan iktisat gibi bir bilim dalında, hiçbir şey olanaksız değildir."
(Çev., H.G.).

Harris;

"... the theory effectively denies the continuing and self-sustaining process of expansion of capital as an essential feature of the capitalist mode of production."

(Harris, 1978; s.20)

"... (geleneksel HG) kuram, kapitalist üretim ilişkilerinin temel özellikleri olan, sermayenin sürekliliğini ve kendi kendini büyütme sürecini etkin bir şekilde inkâr eder."
(Çev., H.G.).

Neoklasik iktisadi anlayışı bisiklete benzeten Solow şöyle devam eder:

"A 'crucial' assumption is one on which the conclusions do depend sensitively, and it is important that crucial assumptions be reasonably realistic. When the results of a theory seem to flow specifically from a special crucial assumption, then if the assumption is dubious, the results are suspect."

(Solow, 1956; s.65)

"Kritik' bir varsayım, sonuçların hassas bir şekilde bağlı olduğu varsayımdır, ve kritik varsayımların makul bir düzeyde gerçekçi olmaları önemlidir. Eğer bir kuramın sonuçları somut olarak özel önem taşıyan bir varsayımdan kaynaklanıyorsa, ve eğer o varsayım kuşku uyandırıcı ise, o zaman sonuçlar kuşkuludur." (Çev., H.G.).

"... tekerleğin çarpık olduğunu biliyorum, fakat kasabadaki tek oyun bu."

(Solow; aktaran Skousen, 2003; s.237)

"The markets for goods and for labor look to me like imperfect pieces of social machinery with important institutional peculiarities."

(Solow, Dec. 1987)

"Mal ve emek piyasaları, bana, önemli kurumsal zafiyetleri olan sosyal bir makinenin defolu parçaları gibi görünüyor." (Çev., H.G.).

" ... factor proportions might be variable only at the instant of gross investment and not after capital equipment had taken some particular form."

(Solow, Dec. 1987)

"... faktör oranları, sadece yatırım anında (öncesi-HG) değişken olabilirler, sermaye malları belirlendikten sonra değil." (Çev., H.G.).

"Today if you ask a mainstream economist a question about almost any aspect of economic life, the response will be: suppose we model that situation and see what happens...modern mainstream economics consists of little else but examples of this process."

(Solow; http-4)

"Eğer geleneksel eğilimli bir iktisatçıya iktisadi yaşamın herhangi bir yönü ile ilgili bir soru soracak olursanız, yanıt şöyle olacaktır: bu durumun bir modelini oluşturalım ve ne olacağına bakalım... işte çağdaş iktisadi akım genellikle bu tür örneklerden oluşur." (Çev., H.G.).

Morishima;

"Matematiksel ekonomi teorisi son zamanlarda giderek daha fazla soyut, daha fazla saydam ve daha fazla kısır hale gelmiştir."

(Morishima; aktaran Skousen, 2003; s.237)

Stiglitz;

"The models were fundamentally wrong in that they assumed perfect information, perfect competition, and no technical change... Anybody looking at these models would say they can't provide a good description of the modern world."

(Stiglitz; aktaran; Cassidy, 1996; s.56)

"Tam (mükemmel-HG) enformasyon, tam rekabet ve teknolojiyi veri varsayan modeller kökten yanlışlar. ... Bu modelleri gören herhangi bir kişi, bunların modern dünyayı iyi tanımlayamayacaklarını söyleyecektir." (Çev., H.G.).

"As questionable as those might be for an advanced industrial economy, they are clearly not appropriate for developing countries."

(Stiglitz, 1999; s.11,)

"(İktisat bilimi-HG) gelişmiş ülkeler açısından sorgulanabilir, ama gelişmekte olan ülkeler için uygun olmadığı çok nettir." (Çev., H.G.).

"[Economics as taught] in America's graduate schools... bears testimony to a triumph of ideology over science."

(Stiglitz; http-4)

"ABD'nin lisans üstü okullarında [öğretilen iktisat] ... ideolojinin, bilime karşı zaferinin bir ifadesidir." (Çev., H.G.).

Coase;

"What is studied is a system which lives in the minds of economists but not on earth. I have called it 'blackboard economics'."

(Coase, Dec. 1991)

"İncelenen sistem, gerçek dünyada olan değil, iktisatçıların kafalarında yaşayan bir sistemdir." Ben buna 'karatahta iktisadı', diyorum." (Çev., H.G.).

"Existing economics is a theoretical [meaning mathematical] system which floats in the air and which bears little relation to what happens in the real world."

(Coase; http-4)

"Varolan iktisat bilimi, ayakları yere basmayan ve gerçek dünyada olanlarla kısıtlı ilişkisi olan kuramsal [yani matematiksel] bir sistemdir." (Çev., H.G.).

Lucas'a göre, "mechanics of development" refers to;

"... the construction of a mechanical, artificial world, populated by interacting robots that economics typically studies."

(Lucas,1988; s.5)

Lucas'a göre, "kalkınma mekaniği"nde;

"... iktisat biliminin tipik özelliği, karşılıklı ilişki içinde olan robotlarla dolu mekanik ve yapay bir dünya oluşturmaktır." (Çev., H.G.).

"Economics is a primitive science, and there is a lot we don't know."

(Lucas; aktaran; Cassidy, 1996; s.52)

"İktisat, ilkel bir bilimdir, ve hakkında çok az şey biliyoruz." (Çev., H.G.).

"I write down a bunch of equations, and I say this equation has to do with people's preferences and this equation is a description of the technology... But that doesn't make it so."

(Lucas; aktaran; Cassidy, 1996; s.55)

"Bir takım eşitlikler yazıyorum ve diyorum ki; bu eşitlik kişisel tercihlerdir, bu eşitlik teknolojinin tanımıdır. ... Ama bu, gerçekten öyle olmalarını sağlamıyor ki." (Çev., H.G.).

Romer, P.

"One of the overriding problems of economics is that it is non-experimental science."

(Romer, 1994)

"İktisat biliminin göz ardı edilen sorunlarından biri, iktisadın deney yapılamayan bir bilim olduğudur." (Çev., H.G.).

North;

"We live in an uncertain and ever-changing world that is continually evolving in new and novel ways. Standard theories are of little help in this context. Attempting to understand economic, political and social change requires a fundamental recasting of the way we think."

(North; http-4)

"Biz, belirsizlik içinde ve sürekli değişim geçiren, yeni ve farklı yollardan gelişen, bir dünyada yaşıyoruz. Standart kuramların bu bağlamda pek katkısı olmuyor. İktisadi, siyasal ve sosyal değişimi anlamayabilmek için düşünce tarzımızın temelinden yeniden yapılanması gerekir." (Çev., H.G.).

Reichenbach;

"Teoriden gözlemsel olgulara giden çıkarım genellikle matematik metotlarla yapıldığından, kimi filozoflar teorilerin dedüktif mantık yoluyla doğrulanabileceği inancına kapılmışlardır."

(Reichenbach, aktaran; Yıldırım, 1979, Ek.6)

Biraz da günümüzden "modern" iktisat bilimi ve iktisatçılar hakkında bazı görüşler aktaralım. Örneğin, Ulusal İşletme İktisatçıları Derneği'nin başkanı da olan A.T.& T'nin kıdemli iktisatçısı Mark Dadd'a göre:

"Academic economics has taken a very bad turn in the road... It is very academic, very mathematical...it is nothing like as useful to the business community as it could be."

(Cassidy, 1996, s.51)

"Akademik iktisat yolda giderken çok kötü bir dönüş yaptı. ... Bir hayli akademik, bir hayli de matematiksel ... İş dünyasına yapabileceği kadar katkı yapamıyor." (Çev., H.G.).

Cassidy'ye göre bazı firmalar iktisatçılardan oluşan ekonomi bölümlerini kapatmaktadırlar ve bunun yararlarını görmekte dirler.

"In recent years... some of the biggest companies in the country, including I.B.M., General Electric, and Kodak, have closed down their economics department. Meanwhile, many of the fastest-growing businesses in the economy... -have managed to prosper with the aid of hardly any economists at all"

(Cassidy, 1996)

"Son zamanlarda, IBM, General Electric, ve Kodak dahil birçok büyük firma iktisat departmanlarını kapattılar. Aynı zamanda, ekonominin en hızlı büyüyen firmalarının

birçoğu ... -iktisatçıların hemen hemen hiç katkısı almadan gelişmeyi becerdiler." (Çev., H.G.).

S. Roche'un "iktisat" eğitimi ile ilgili söyledikleri, "bilimsel" doktrin taraflarının hiç de hoşuna gitmeyecek türden şeyler.

"We insist on at least three-to-four-year cleansing experience to neutralize the brainwashing that takes place in these graduate programs."
(Cassidy, 1996, s.51-52)

"(İktisat) yüksek öğrenimi esnasında gerçekleşen beyin-yıkamanın etkilerini nötrleştirmek için en az 3-4 yıl arınma deneyimi olmasında ısrar ediyoruz." (Çev., H.G.).

Sonsözler

Neoklasik **evrensel yasaları olan** bilimsel (!) iktisadi doktrin, kaynakların "kıt" olduğu görüşünden yola çıkarak, kaynakların etkin dağılımının ve kullanımının analizini iktisatçıların temel görevi olarak görür. Kendi mantıksal yapısı içinde bu doğru bir yaklaşımdır, çünkü sadece iki üretken üretim faktörü vardır ve miktarları bellidir. Ama neden gelişmiş ülkelerde sermaye bol faktördür de, neden gelişmekte olan ülkelerde kıttır, bilinmez. Çünkü, bilimsel Kutsal İdeoloji tarihsel süreçle ilgilenmez.

Sermayenin, daha doğrusu sermaye mallarının, "üretken" bir faktör olmadığını ve sadece işgücünün verimliliği arttırmak amacıyla, gene işgücü tarafından üretildiklerini biliyoruz; en azından bilimsel (!) Kutsal İdeoloji'nin sadık müridi olmayan iktisatçılar biliyorlar. Doğanın ürünleri veya işgücü kıt olmadığı sürece, sermaye-malları kıtlığı sadece "kısa dönem" için geçerli bir olgu olabilir. Ancak, uzun dönemde, sözde kıt olan sermaye mallarının gelişmekte olan ülkelerde miktarını arttırmamanın, yani kıtlığı sona erdirmenin, önündeki engeller de bilinmez.

Eğer, kıtlık tartışması emek-sermaye gibi faktörler yerine, gerçek anlamda "üretken" faktörler olan doğa ve işgücü göz önüne alınarak yapılsaydı çok farklı bir durumla karşılaşılırdı. Çünkü, bu iki "üretken" faktörle bağlantılı olarak bir "kıtlık" söz konusu olabilir. Her iki faktörün de miktarları ve kullanımıyla bağlantılı bir üst sınır vardır. Özellikle de işgücünün nitelik düzeyi üretim miktarını ve kalitesini sınırlayıcı çok önemli bir etkidir. Arzu edilen miktar ve kalitede üretim yapabilmek için gerekli nitelik ve sayıda işgücünüz yoksa,

beklenen üretimi gerçekleştiremezsiniz. Benzer şekilde, eğer doğa üretim için gerekli üretim girdilerini vermiyorsa, gene beklenen üretimi yapamazsınız.

Yeni teknolojiler üreten "**yaratıcı zihinsel emek**", çok önemli ve iktisadi analizin her aşamasında kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur. **Yaratıcı zihinsel emeğin** yaratıcılık kapasitesinin bir üst sınırı yoktur, en azından henüz böyle bir sınıra ulaşılmamıştır. Şimdiye kadar olduğu gibi, yaratıcı zihinsel emeğin ürettiği yeni teknolojilerle, "yeni ürünler" ve yeni üretim yöntemleri" insanların hizmetine sunulmaya devam edecektir. Bu gelişmeyi yavaşlatacak veya durduracak tek engel, doğanın ekolojik yapısını bozarak, geri dönüşümü olmayacak biçimde yok edilmesidir. Ancak Neoklasik doktrinin söz konusu ettiği "kıt kaynaklar" doğa ve nitelikli işgücü (emek) değil; "**sermaye (-malları) ve emektir**".

Zihinsel emek ve ürünü olan teknolojik yenilikleri doğru algılayıp, doğru ilişkiler zincirini kuramayan kuramlar kısır kalmaya mahkumdurlar. Dolayısıyla, zihinsel emeğin rolünü doğru algılayamayan Neoklasik doktrin de ne fiyat oluşumunu ne de büyüme olgusunu doğru bir biçimde açıklayabilme becerisine sahip olamaz. Zihinsel emek ve teknolojik yenilikler üzerine inşa edilmiş yeni bir değer-fiyat kuramı, hem büyüme kuramı hem de diğer iktisadi kuramlar ile sağlıklı bağlantıların oluşmasını sağlayacaktır. Böylece, ekonomik ilişkileri daha iyi algılayıp, daha doğru iktisat politikaları uygulamamız mümkün olacaktır.

Ayrıca, kurumsal çerçeve ile kültürün, ülkelerin gelişmesinde oynadıkları rolün de çok iyi irdelenmesi, algılanması ve ekonomi kuramlarına entegre edilmesi gerekir. Rusya, Ukrayna, Bulgaristan gibi ülkelerin göreceli olarak iyi eğitilmiş işgücüne sahip olmalarına karşın, ülkedeki kişi başına verimliliklerinin düşük olmasında kültürel ve kurumsal yapının rolü büyüktür. Kurumsal çerçeve denince akla sadece resmi kurumlar gelmemelidir. Resmi kurumların yanı sıra, sendikalar, dernekler, hukuksal çerçeve gibi unsurlar da kurumlar kapsamına girerler. Kültürel çerçeve ise insanların yaşamla ilgili görüşleri, gelenekleri ve alışkanlıklarını da içeren çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Örneğin devletin "Baba" gibi veya "toplum üstü yüce bir kurum" gibi değerlendirilmesi, veya rüşvetsiz iş yapılamayacağına inanmak, gibi olumlu-olumsuz görüşler toplumsal verimliliği etkileyen kültürel çerçeve ile ilgilidir.

Ütopik bilimsel (!) modellerin gelişmiş ülke ekonomilerine bir yararı olmamakla birlikte, ciddi bir zararı da yoktur. Çünkü reel ekonomi işlevini sürdürürken iktisadın bilimsel (!) görüşlerine pek gereksinim duymaz. Ekonominin gidişatını etkilemediği için de bu tür akademik oyunlarının ekonomiyeye ciddi bir zararı olmaz.

Ama gelişmekte olan ÷lkeler için durum farklıdır. ÷lkeler arası gelir uçurumu kapanmak bir yana gittikçe açılmaktadır. 1800'lü yılların başlarında küresel gelişmiş/az gelişmiş farkı iki kat iken günümüzde bu oran 120 kata çıkmıştır. Dolayısıyla, özellikle gelişmekte olan ÷lkelerin gerçek ekonomik ilişkileri daha doğru algılayan, açıklayan ve yorumlayan kuramlara gereksinimi vardır.

Özetleyecek olursak:

Bilgi düzeyini ve kurumsal / kültürel altyapıyı veri olarak kabul edersek, toplumların zenginliğinin kaynağı olan **zihinsel emeği** ve **teknolojik yenilikleri** içermeyen iktisat kuramlarının hiçbir zaman gerçek olguları ve olayları tam olarak algılamaya, aıklayabilmeye, çözümler üretmeye veya öngöründe bulunmaya sağlıklı katkıları olamaz. Zihinsel emek ve teknolojik yenilikleri içermeyen, kuramlar kısır kalmaya mahkumdurlar. Yaklaşık 150 yıl önce oluşan Marxizm korkusunu yenip, ekonomi bilimini daha çağdaş ve gerçekçi bir anlayışla **yeniden yapılandırmak** gerekir.

"Gideceği limanı bilmeyen tekneye hiçbir rüzgarın faydası olmaz" derler. Gelişmekte olan ÷lkelerin gitmek istediği liman, yani hedef bellidir; gelişmişlik limanı.

Ama görünüşe bakılırsa rüzgarın yönü yanlış.

Hava taşımacılığında devrim...!

"Varsayalım" dedik...

- Oooo Süleyman! Sen kütüphaneye gelir miydin, yahu?
- Selam Şemsi. Na'ber dostum?
- Hayırdır? Ne arıyorsun burada?
- Dinozorlar hakkında biraz bilgi edinmek için gelmiştim. İnternet'e baktım, ama yeteri kadar bilgi bulamadım.
- Vay, zoolojiye mi merak sardın şimdi de? Ben seni iyi bir iş adamı diye biliyordum yahu?
- Yok yahu, ne zoolojisi! Yeni bir iş kuracağım, ön çalışmalarını yapıyorum.
- Dinozorların işle ne alakası var?
- Sen iktisat okumuştun, değil mi?
- Evet.
- Harika! Belki benim ticari fikrimi geliştirmede bana yardımcı olabilirsin. Gel, şöyle bir çay bahçesine gidip, oturalım da anlatayım. Çok kârlı bir yatırım yapmak üzereyim. Bir iktisatçı olarak senin görüşlerini almak isterim.
- Ha, bu arada, bu arkadaş da sanayici. Tanıştırayım. Kerim bey. Bu da asker arkadaşım Süleyman. İyi bir yatırımcıdır.
- Memnun oldum, Kerim bey.
- Ben de, Süleyman bey.

* * * * *

İyi giyimli, yürüyüşlerinden, hareketlerinden son derece kültürlü oldukları rahatlıkla anlaşılabilir üçlü, küçük bir çay bahçesinde hasır koltuklara gömülüp, kahvelerini ısmarladılar.

- Eee Süleyman, nedir senin şu yeni yatırımının konusu?
- Bak Şemsi, petrol fiyatları aldı başını gidiyor. Öyle bir an gelecek ki petrol kuyumcularda gramla satılacak. Enerjide yeni kaynaklar bulmak lazım. Ucuz ve petrole dayalı olmayan kaynaklar.
- Eee?

- Düşündüm, taşındım otobur dinozorlardan bir uçak filosu kurmaya karar verdim. Adı "Dino Tur" olacak. Düşünsene sadece ot yiyerek besleniyor bu hayvanlar. Ot da ülkemizde bol bol var. Üstelik hava alanı derdi de yok. İsteddiği yere konup, havalanabilirler. En önemlisi de yedek parça derdi yok.
- Kafa buluyorsun benimle?
- Yok vallahi değil. Çok ciddiyim.
- İyi de ,Süleyman bey, dinozorların nesli tükendi biliyorsunuz. Nereden bulacaksınız uçan dinozorları?
- Canım **varsayalım** bilim adamları fosillerden yeniden dinozorları yarattılar.
- Hadi **varsayalım** dinozoru buldun. Yolcuları nereye yerleştireceksin?
- O, işin en kolay tarafı, yahu. Dinozorların üst tarafına yolcu taşıma yeri monte edeceğiz.
- Olur mu öyle şey yahu?
- Oğlum, dinozorların fosillerden yeniden var oluşu **varsayımını** kabulleniyorsun da, dinozora oturacak yer monte edilmesine mi, itiraz ediyorsun?
- !!???
- Süleyman bey, umarım iniş-binişlerde sorun olmaz.
- Hiçbir sorun olmaz. Otobur dinozorlar mülayim hayvanlardır, insanlara zarar vermezler.
- Lan, insanların ödü kopar, bel Kim biner, dinozorlara?
- **Varsayalım** ki korkmazlar. Unutma, kalp krizi geçirmediikten sonra dinozorların düşme derdi de yok. En güvenilir, en ucuz ve doğa dostu bir hava taşımacılığı olacak.
- Yahu, ben de seni iyi bir işadama diye tanıştırıyorum herkese. Bu ne saçmalık! Her şeyi **varsayımlar** ile hallediyorsun.
- Canım dostum, sen iktisat bilimi okumamış mıydın?
- İktisatla bunun ne ilgisi var?
- Çok ilgisi var. Geçenlerde internette sörf yaparken bir siteye rastladım. Orada iktisatla ilgili birçok ilginç makale okudum.
- Hangi site bu?
- www.hasmendi.net
- Biliyorum. Eeee?
- Orada Pir-i Hasmendi Efendi hazretleri, geleneksel iktisadi doktrinlerin "**ütopik varsayımlar bilimi**" olduğunu, kuramların bu ütopik varsayımlar üzerine inşa edildiğini, söylüyor. Hatta, Nobel ödüllü bir iktisatçı olan Milton Friedman'a göre: "**Varsayımların gerçekçi olup, olmadıkları hiç önemli değilmiş**".
- Evet, bunu ben de duydum. Aynı görüşü paylaşan, geleneksel iktisat kuramlarının bu haliyle "**bir saçmalıklar dizisi**" olduğunu, gerçeklerinden çok uzak ütopik bir ekonomik dünyayı yansıttığını iddia eden, birçok kişi var. Hatta, iktisadi kuramların birçoğuna "**sanal bilim**" ve iktisadi modellerdeki ilişkilere de "**sanal ekonomik ilişkiler**", diyorlar.
- Evet, dostum, aynen öyle. Uzun lafın kisası, sen iktisatçı olduğuna göre daha iyi anlarsın, iktisat bu haliyle, **varsayımlar** üzerine kurulmuş ve genelde sadece akademisyenlerin kendi aralarında **fikir alış-verişine** yarayan, işadamlarının pek işine yaramayan bir bilim dalıymış.

- İktisat yerine neden "Farazyoloji" veya "Sanal İktisat", dememişler o zaman?
- Onu bana sorma, iktisatçılara sor. Ama anladığım kadarıyla bu durumdan nasiplenen pek çok kişi var, dostum. Hatta bazıları Nobel ödülü bile almışlar. Bilim adamı olarak toplumda saygın bir yer elde ediyorlar. Neden kalkıp da, örneğin "Neoklasik iktisat, sanal ekonomik ilişkileri inceler", desinler ki.
- Öyleyse, "**bilimsel iktisada**" ve Süleyman beyin **varsayımlarına** göre, dinazorlar ile hem ucuza hem de konforlu uçabileceğiz, demektir. Üstelik petrole bağımlı olmayacağız da. Sevgili dostum, sizin iyi bir iş adamı olduğunuzu söylemişlerdi. Haklılarmış doğrusu. Mümkünse Dino Tur'un hisselerinden ben de satın almak isterim.
- Elbette Kerim bey. **Bilimsel** (!) yaklaşımlara açık dostlarla ortak olmak benim için bir onurdur.
- **Varsayımlara** göre yatırım yapacaksan, sen de iyi bir iktisatçı oldun, demektir, Kerimciğim.
- Hahahhaaaa...!
- Eh, o zaman "Dino Tur" memlekete hayırlı olsun...

Yazan ve çizen: **Hüseyin Yazgaç**

KAYNAKLAR

- Cassidy, J. 1996 The Decline of Economics
The New Yorker, December 2.
- Coase, R.H. 1991 Nobel Prize Lecture,
Dec.1991, Stockholm.
- Caldwell, B.J. 1994 Beyond Positivism: Economic Methodology in
the 20th Century. Routledge, London.
- Dixon, H. Ve Rankin, N. 1994 Imperfect Competition and Macroeconomics:
A survey; *Oxford Ec. Papers*, Vol.46, No.2
- Grosse, R. 1985 An Imperfect Competition Theory of the MNE
Journal of Int. Business Studies; Vol.16, No.1
- Gürak, H. 1999 On Productivity Growth
YK Economic Review, December.
- " --- 2000-a Economic Growth and Productive Knowledge
YK-Economic Review, June, İstanbul --
- " --- 2000-b Verimlilik Artışları (Productivity Growth)
Verimlilik Dergisi, Eylül-Ekim, MPM, Ankara.
- " --- 2001 The Neoclassical Marxists,
YK Economic Review, June.
- " --- 2003 Hidden Costs of Technology Transfer
YK Economic Review, June.
- " --- 2004-a On Value and Price
YK Economic Review, June.
- " --- 2004-b Emek, Teknolojik Yenilik ve Büyüme
Değişim Yayınları.
- " --- 2006 Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi
Ekin Kibevi, Bursa.
- Friedman, M. 1953 On the Methodology of Positive Economics
- Harris, D.J. 1978 Capital Accumulation and Income Distribution
Routledge & Kegan Paul, London.

- Harrod, R.F. 1937 "Mr. Keynes and Traditional Theory".
Econometrica, Vol.5; No.1, Jan. 74-86
- "----- 1973 Economic Dynamics.
Macmillan Press, London.
- Hicks, J. R. 1983 Classics and Moderns.
Basil Blackwell Publ., Oxford.
- Hodgson, G. M. 2004 On the Problem of Formalism in Economics
Post-Autistic Economics Review; issue no. 28)
- Karakayalı, H. 1994 Ekonomi Kuramı
3.Baskı, Bilgehan Matbaası, İzmir.
- Keynes, J.M. 1991 The General Theory of Employment, Interest
and Money
The Macmillan Press, London.
- Lucas, R. 1988 On The Mechanics Of Economic Development.
Journal Of Monetary Economics,
July, 1988,342
- Manicas, P.T. 2007 "Endogenous growth theory: the most recent
'revolution' in Economics".
Post-autistic Economics Review, No. 41, March.
- Marshall, A. 1990 Principle of Economics, Vol. 1 & 2
Macmillan And Co., London.
- Robinson, J. 1962 Economic Philosophy.
- Romer, P. 1990 "Endogenous Technological Change"
Journal Of Pol. Economy, Vol.98, October.
- " --- 1994 Comments, on G.Dosi & S. Fabiani,
in **Silverberg, G. - L. Soete,(Eds) (1994)**
The Ec. Of Growth & Technical Change.
Edward Elgar Publ.
- Samuelson, P. 1973 The Samuelson Sampler.
Thomas Horton & Co. New Jersey
- Skousen, M. 2003 Modern İktisadın İnşası
(The Making of Modern Economics)
Liberte Yayınları, Ankara.

Stiglitz, J.E.	1999	Annual World Bank Conference on Development Economics
Solow, R.	1987	Nobel Prize Lecture, Dec. 1987, Stockholm.

İnternet kaynakları:

http-1 Türk Dil Kurumu; <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozara.htm>; 2006-12-18.

http-2

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/EXTDECSTAMAN/0,,contentMDK:20878918~menuPK:2648303~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:2077967,00.html>; 2006-10-09.

http-3 www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm;
2007-01-16.

http-4 Post-Autistic Economics Review, www.paecon.net; 2007-02-05